

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Bakalářská práce

2015

Amal Klimtová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Amal Klimtová

Alice Garrigue Masaryková a Československý Červený kříž

Bakalářská práce

Praha 2015

Autor práce: **Amal Klíntová**

Vedoucí práce: **PhDr. Milada Sekyrková, CSc.**

Rok obhajoby: 2015

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 28. dubna 2015

.....

Amal Klímtová

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala PhDr. Miladě Sekyrkové, CSc. za její laskavé vedení a cenné rady. Díky patří také mé rodině a blízkým za podporu během studia.

Obsah

Obsah	6
1 Úvod	8
1.1 Výběr tématu a cíl práce	8
1.2 Prameny	10
2 Alice Garrigue Masaryková	13
2.1 Život	13
3 Zájem o sociologii a společenské problémy	19
3.1 Americká zkušenost	20
3.2 Pedagogická dráha	21
3.3 Svaz akademicky vzdělaných žen a další aktivity	22
4 Sociologie: praxe a teorie	24
4.1 Vyšší škola sociální na pražských Vinohradech	25
5 Konec první světové války a situace v Československu	27
6 Činnost Alice Masarykové před vznikem ČSČK	30
7 Henri Dunant a myšlenka Červeného kříže	32
7.1 Vznik Mezinárodního výboru Červeného kříže a Ženevské úmluvy	33
7.1.1 Mezinárodní výbor Červeného kříže	33
7.1.2 Ženevské úmluvy	34
8 Rakouský Červený kříž	36
9 Vznik Československého Červeného kříže	38
9.1 Situace v Československu a první kroky ČSČK	42
9.2 Pomoc ze zahraničí	42
9.3 Liga Červeného kříže	44
10 Humanitární pomoc Československého Červeného kříže	45
10.1 Situace na východě Československa	45
10.2 Slovensko	46
10.2.1 Alice Masaryková a Slovensko	46
10.2.2 Situace na Slovensku	46
10.3 Podkarpatská Rus	48
10.3.1 Situace na Podkarpatské Rusi	48
10.4 Boj s tuberkulózou a Masarykova liga	50
10.5 Pomoc Rusku	51
10.6 Pomoc ruským přistěhovalcům v Československu	53
11 Další aktivity v rámci ČSČK	54
11.1 Štědré dny	54
11.2 Periodika	55
11.3 Samaritká služba	55
11.4 Ošetřovatelská služba	57
12 Ošetřovatelství	58
13 Velikonoční mír	60
14 Zdraví a mír aneb Dorost Červeného kříže	67
15 Český červený kříž	71
15.1 Vznik Českého červeného kříže	71
15.2 Organizační struktura Českého červeného kříže	71
15.3 Oblastní spolek Českého červeného kříže Praha 1	72
16 Muzeum T. G. Masaryka a Pamětní síň Alice G. Masarykové a Českého červeného kříže	74
17 Závěr	76
18 Seznam pramenů a literatury	77

18.1	Archivní prameny	77
18.2	Ostatní prameny	77
18.3	Literatura	78
18.4	Internetové zdroje	80
19	Seznam obrazových příloh	81

1 Úvod

1.1 Výběr tématu a cíl práce

Inspirací pro výběr tématu bakalářské práce pro mě byla dobrovolnická činnost v Oblastním spolku Českého červeného kříže na Praze 1 a v jeho Humanitární jednotce. První pobočku Červeného kříže založila Alice Garrigue Masaryková na Hradčanech, ta dodnes funguje jako jedna z místních skupin spolku. OS ČČK na Praze 1 je pověřeným oblastním spolkem pro hlavní město Prahu.

Prostředí prodchnuté historií mi nedalo jinak, než se o Alici Masarykové a jejím přínosu pro Český Červený kříž dozvědět více. Existuje mnoho prací, které se zabývají samotnou Alicí G. Masarykovou a jejím životem. Pro vznik a vývoj nejdříve Československého a později Českého Červeného kříže na našem území měly aktivity dr. Masarykové zásadní význam a její odkaz by měl být stále připomínán.

Práce se nejdříve krátce zabývá životními osudy Alice Garrigue Masarykové, která inspiraci a podporu pro sociální a zdravotně aktivní nalézala u svého otce, prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Jeho zájem o společnost a její blaho měl výrazně ovlivnit zájem mladé Alice Masarykové o sociologii a veřejné dění.

Pro úplné porozumění atmosféry a nálady ve společnosti, ve které byl možný vznik a další úspěšné formování organizace jako Československý Červený kříž, bylo vhodné zařadit do práce i stručnou kapitolu o první republice. Informace jsem čerpala převážně z obsáhlého díla Zdeňka Kárníka, konkrétně z prvního dílu série knih o první republice¹ – Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929).

Krátká kapitola popisuje činnost Alice Masarykové v sociální oblasti. Bylo třeba také ukázat, jak se původní myšlenka Henriho Dunanta o profesionálním společenství dobrovolných zdravotníků vyvíjela a dostávala konkrétní podobu.

¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938): Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000.

Další kapitoly se zabývají situací před vznikem samostatného Československého Červeného kříže a organizací pomoci raněným a potřebným v rámci Rakouského Červeného kříže. Největší prostor je věnován samotnému Československému Červenému kříži a širokému poli jeho aktivit na celém území republiky, jejichž hybatelkou byla právě Alice Masaryková jako jeho předsedkyně.

Cílem práce je ukázat, jak nezměrný význam má přínos Alice Masarykové pro dnešní podobu Českého Červeného kříže a pro celou společnost. Svým nesobeckým, veskrze lidským kosmopolitním přístupem dokázala mnohé. Jádrem práce se zaměřuje na období zhruba od roku 1919 do třicátých let 20. století, kdy byl Československý Červený kříž velmi aktivní, a lze proto dobře zmapovat jeho činnost.

Postava Alice Masarykové je podle mého názoru nanejvýš inspirující i pro dnešek a její odkaz je potřeba uchovávat v živé paměti společnosti.

1.2 Prameny

Pro studium života a díla Alice Garrigue Masarykové je zásadní její fond uložený v archivu Masarykova ústavu Akademie věd České republiky. Obsahuje deníky, zápisníky a obsáhlou korespondenci Alice Masarykové s mnoha významnými osobnostmi, a to jak oficiální, tak osobní povahy. Dochovaly se její poznámky k přednáškám v rámci Sociologické sekce Svazu československého studentstva, Sdružení akademicky vzdělaných žen a k proslovům při nejrůznějších příležitostech. K činnosti Alice Masarykové jako předsedkyně Československého Červeného kříže se také váže množství účetních a cestovních dokladů.

Národní archiv České republiky spravuje poměrně obsáhlý fond Zemského pomocného spolku Červeného kříže pro období let 1867–1919. Vlastní fond Československého Červeného kříže – Praha v Národním archivu České republiky je doposud nezpracovaný. Obsahuje převážně dokumenty vztahující se k období po roce 1945. Většina z nich se týká aktivit Česko-řecké společnosti a takzvané „řecké akce“. Občanská válka v Řecku vyhnala ze země tisíce lidí a asi 12 000 uprchlíků našlo po roce 1948 domov právě v Československu. V rámci řecké akce byly řecké děti umísťovány v českých rodinách a v dětských domovech. Zápisy se tedy týkají opatření ministerstva zdravotnictví a sociálních věcí a školení jejich zaměstnanců. Fond také obsahuje záznamy z dětských domovů, zprávy ze schůzí Česko-řecké společnosti a podobně. Až na zprávy finančního oddělení Československého Červeného kříže z let 1919 a 1920 se většina fondu z časového rámce této práce vymyká.

Dalším zdrojem informací o životě a práci Alice Masarykové byl její fond, který je uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví na Strahově. Fond obsahuje převážně dokumenty, které se vztahují k činnosti Alice Masarykové v Červeném kříži. Velmi cenným dokumentem je strojový opis knihy o práci a poslání Červeného kříže, která vznikla ze spolupráce dr. Masarykové a Ivy Šmakalové. Kapitoly spisu zapsala Iva Šmakalová² podle diktátu dr. Masarykové, ty pak v průběhu času doplňovala jejími dalšími úvahami a poznámkami. Dílo bylo po letech dokončeno v roce 1935 a to v Turčianském sv. Martinu.

² Iva Šmakalová, roz. Neubaerová byla manželkou MUDr. Františka Šmakala (1866-1942). Oba byli velmi aktivními členy ČSČK a spolupracovali s Alicí Masarykovou. V roce 1942 je zatkl Gestapo a byli popraveni pro ukrývání československých parašutistů.

Spis je dedikován prvnímu československému prezidentovi jako čestnému předsedovi a členu Československého Červeného kříže. Po úvodu, kde se Alice Masaryková věnuje otázce co je to Červený kříž, je spis rozdělen na dalších šest kapitol.

Nesou názvy jako Dobrý soused a práce v spolku Červeného kříže, Rytmus při práci ve spolku, Jak organizovat práci v místním spolku, Pohotovost, Výchova ku zdraví a Dorost Červeného kříže. Jedná se v podstatě o příručku pro aktivního člena Červeného kříže. Alice Masaryková zevrubně popisuje jak spolkovou hierarchii, tak ideální stav a harmonogram spolkových činností.

Fond také obsahuje několik fotografií, které zachycují Alici Masarykovou a jejího otce jak při oficiálních, tak při neformálních příležitostech. Za pozornost také určitě stojí několik letáků, které byly v jednotlivých letech tištěny při příležitosti oslav Míru Červeného kříže. Nejstarší tisk pochází z roku 1926, nejnovější je z roku 1948. Starší tisky jsou pozoruhodné jak obsahem, tak grafickou úpravou.

Z publikovaných prací samotné Alice Garrigue Masarykové jsem čerpala především z jejího vzpomínkového díla *Dětství a mládí: Vzpomínky a myšlenky*,³ které začala psát za svého pobytu ve Spojených státech amerických. Souborně vydaná a poznámkami opatřená korespondence Alice a její matky Charlotty vyšla pod názvem *Drahá mama/Dear Alice. Korespondence Alice a Charlotty Masarykových*.⁴ Dovoluje nahlédnout do soukromé sféry myšlenek Alice Masarykové. Dopisy si vyměňovaly za Alicina pobytu nejdříve v pražském a později ve vídeňském vězení. Alice G. Masaryková byla nejdříve ve velkém vězení ve Vídni a to od listopadu 1915 do července 1916. Jak se píše editoři korespondence Dagmara Hájková a Jaroslav Soukup, z této doby se dochovalo 212 dopisů, telegramů a pohlednic. Dopisy byly většinou psány německy, výjimečně česky nebo anglicky. Listy psané jinak než německy byly doručeny později, cenzoři je nejprve museli dát přeložit.⁵ Editoři vycházeli z druhého vydání *Listů do vězení* z roku 1948 a rozhodli se pro nejmenší možnou jazykovou a stylistickou úpravu mimo jiné také proto, že právě toto vydání schválila sama dr. Masaryková.

³ MASARYKOVÁ, Alice Garrigue. *Dětství a mládí: Vzpomínky a myšlenky*. Praha, Ústav T. G. Masaryka 1994.

⁴ *Drahá mama/Dear Alice. Korespondence Alice a Charlotty Masarykových*. Hájková, Dagmara – Soukup, Jaroslav (ed.). Praha, Masarykův ústav AV ČR 2001.

⁵ Tamtéž. S. 231. Slovo editorů.

Významný je životopis Alice Masarykové od její americké přítelkyně Ruth Crawfordové Mitchellové *Alice Garrigue Masaryk, 1879-1966: her life as recorded on her own words and by her friends*⁶ s autentickými vzpomínkami. Jeden z velmi mála výtisků této knihy v Čechách nabízí k prostudování Knihovna sociologického ústavu Akademie věd České republiky.

Velmi cenným zdrojem informací byla pro mě kniha Radovana Lovčího *Alice Garrigue Masaryková: Ve stínu slavného otce*,⁷ ucelená monografie čerpající z archivních pramenů.

Historii Československého Červeného kříže, jeho aktivitám a roli Alice Masarykové v této činnosti se nejpodrobněji věnuje práce Otakara Dorazila *Československý Červený kříž 1919-1929*⁸ vydaná k desátému výročí založení této organizace. Dobové fotografie a množství materiálu k tématu nabízí Pamětní síň Alice Masarykové a Českého Červeného kříže zřízená v roce 2002 a spravovaná lánskou pobočkou Muzea T.G.M. v Rakovníce.

⁶ MITCHELL, Ruth Crawford. *Alice Garrigue Masaryk, 1879-1966: her life as recorded on her own words and by her friends*. Pittsburgh, University Center for International Studies, University of Pittsburgh 1980.

⁷ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007.

⁸ DORAZIL, Otakar. *Československý Červený kříž 1919-1929*. Praha, Československý Červený kříž 1929.

2 Alice Garrigue Masaryková

2.1 Život

Nejstarší dcera Charlotty a Tomáše Garrigue Masarykových se narodila 3. května 1879 ve Vídni, kde se o rok později přišel n svět její mladší bratr Herbert. Další sourozenci, Jan a nejmladší Olga, se oba narodili už v Praze, kam se rodina roku 1882 přestěhovala. Nejmladší dcera Elinka zemřela v útlém věku.

Alice Masaryková navštěvovala vyšší dívčí školu s přípravkou ve Školské ulici v dnešní Praze 1. Byla to menší soukromá obecná škola a její bratr Herbert chodil nedaleko do chlapecké školy. Škola, kterou Alice navštěvovala, byla první českou vyšší školou pro dívky, ostatní byly německé.⁹ Ve své knize *Dětství a mládí*¹⁰ Alice Masaryková s náklonností vzpomíná na spolužačky a s úctou hovoří o svých učitelkách. Oblíbila si hlavně třídní učitelku Boženu Šámalovou. Na žádost města Prahy¹¹ docházely do hodin ručních prací na dívky dohlížet některé z českých vlastenecky smýšlejících žen. Mladá Alice tak měla možnost poznat Marii Riegrovou-Palackou¹² a jejich setkání na ni velice zapůsobilo. Masarykovi se brzy odstěhovali ze Školské ulice a našli si byt na Malé Straně, v Tomášské ulici.¹³

Na Malé Straně chodila Alice do měšťanské školy v Josefské ulici, kde si oblíbila své učitelky a s láskou o nich hovoří ve *Vzpomínkách*. Všem sourozencům Masarykovým se kromě školního vyučování dostávalo i soukromých hodin hudby, jazyků a katechismu.

Eliška Krásnohorská¹⁴ založila v Praze v roce 1890 spolu s dalšími pro věc nadšenými ženami dívčí gymnázium Minerva. První ročník byl otevřen roku 1891, pro druhou třídu ale už nebylo snadné najít studentky.

⁹ MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí: Vzpomínky a myšlenky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994, s. 34-35.

¹⁰ MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí: Vzpomínky a myšlenky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994.

¹¹ Tamtéž. S. 36.

¹² Marie Riegrová-Palacká (1833-1891), dcera Františka Palackého (1798-1876), se zajímala o pomoc potřebným chudým matkám s dětmi. Angažovala se pro vznik mateřských škol a jeslí. Byla aktivní členkou několika dobročinných a vzdělávacích spolků.

¹³ MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí: Vzpomínky a myšlenky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994. S. 36-37.

¹⁴ Eliška Krásnohorská (1847-1926) byla česká vlastenka a jedna z průkopnic ženské emancipace. Kromě literární oblasti je známá i svou spolkovou a dobročinnou aktivitu, často zaměřenou na vzdělávání.

Zakladatelky začaly obcházet vážené rodiny, které měly dívky ve vhodném věku. U Masaryků se zastavila přítelkyně Charlotty Masarykové Božena Puklová.

Třináctiletá Alice se toužila stát lékařkou a rozhodla se, že dalších šest let bude studovat na Minervě. Minerva byla neobvyklá mimo jiné tím, že dívky přicházeli vyučovat i páni profesori z chlapeckých gymnázií.¹⁵ O svých gymnaziálních letech hovoří Alice Masaryková s úsměvem. V knize *Vzpomínek* říká: „V naší rodině rovnocennost žen a mužů byla považována za samozřejmost, a proto jsem tenkrát nedovedla posoudit, kolik odvahy si vyžadovalo dílo Elišky Krásnohorské. Dnes, když chápu velikost jejího výkonu, vzpomínám jí s nekonečnou vděčností.“¹⁶

Po maturitě v roce 1898 se Alice zapsala na lékařskou fakultu. Jako studentka byla mezi samými hochy něčím neobvyklým, ženy byly na fakultu přijímány jen jako mimořádné posluchačky. Nemohly proto skládat řádné zkoušky, ale jen kolokvia. Alice Masaryková studium medicíny po roce ukončila.¹⁷ Jak sama uvádí ve *Vzpomínkách*, ve studiu ji trochu omezovala krátkozrakost. Z dívčí ješitnosti totiž nechtěla nosit brýle. Při studiu také postrádala duchovní vedení. Mnozí vyučující byli „vysoké mravní úrovně - ale uvědomělého myšlení náboženského, toho vědomí, jež prosvěcuje vědu popisnou a experimentální, toho tam nebylo.“¹⁸ Jak víme ze *Vzpomínek*, přístup profesorů ke studentkám nebyl právě povzbuzující a rozhodně je nepovažovali za rovnocenné s ostatními studenty. Alicinu správnou odpověď na otázku v čem se rozpouští sůl profesor Vrba komentoval slovy „Vidíte, vy to víte, když solíte polévku. Chlapci mi často řeknou, že se sůl rozpouští v kyselině“.¹⁹ Ve vysokoškolském studiu pokračovala Alice Masaryková na filosofické fakultě. Radovan Lovčí si ve své monografii klade otázku, zda k tomuto rozhodnutí nevedlo Alici Masarykovou ještě něco jiného. Je možné, že pochybovala, zda se po studiu absolvovaném jako mimořádná posluchačka bude moci plně profesně uplatnit jako lékařka. Roli mohla případně sehrát i nedostatečná sebedůvěra.²⁰ Té se ale u ženy v tehdy skoro výhradně mužském akademickém prostředí nelze divit. Studium historie, filosofie a sociologie úspěšně dokončila, a mohla tak nastoupit učitelskou dráhu na dívčích školách.

¹⁵ MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí: Vzpomínky a myšlenky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994. S. 66, 69.

¹⁶ Tamtéž.. S. 71.

¹⁷ Tamtéž. S. 100-101.

¹⁸ Tamtéž. S. 102.

¹⁹ MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí: Vzpomínky a myšlenky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994, s. 101.

²⁰ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 48-49.

Po návratu ze Spojených států amerických vyučovala na Lyceu v Českých Budějovicích, kde setrvala čtyři roky (1906-1910) a poté učila v Praze (1910-1914).

V rámci vysokoškolských studijních pobytů navštívila Alice Masaryková univerzity v Berlíně, Londýně a v Lipsku. Po dokončení studia na univerzitě odcestovala do amerického Town of Lake poblíž Chicaga, kde se poprvé účastnila sociální práce (1904-1906). Přijela na pozvání Mary E. McDowellové,²¹ ředitelky univerzitního *settlementu*. Settlement bylo zařízení, které pomáhalo přistěhovalcům s přizpůsobením se americkému způsobu života a nabízelo jim různé společenské aktivity. Pracovali tam hlavně studenti z univerzity, kteří tak měli jedinečnou možnost získat tolik potřebnou praxi. Ze svého pobytu si Alice odnesla cenné zkušenosti, které dále uplatňovala v sociální práci v Čechách a na Slovensku. Podle Alice Masarykové je třeba, aby sociální pracovníci byli vzdělaní, oddaní svému úkolu a aby byli morálně na výši.²²

Alice Masaryková dovedla své *Vzpomínky* až do roku 1914, kdy její otec odjel do zahraničí. T. G. Masaryk byl totiž známý svými sympatiemi k myšlence rozdělní monarchie a byl považován za velezrádce. Proto odjel s Alicinou mladší sestrou Olgou z bezpečnostních důvodů za hranice Rakouska-Uherska.²³ Na začátku války zůstala Alice v Praze sama s matkou Charlottou. Bratr Jan dostal povolávací rozkaz a Herbert pomáhal válečným uprchlíkům v Haliči, což se mu později stalo osudným. Nakazil se tyfem a na začátku roku 1915 zemřel. Vyrovnat se s jeho odchodem bylo pro rodinu Masarykovu o to těžší, že její členové nemohli být pohromadě. Ještě téhož roku byla Alice Masaryková pro podezření z účasti na ukrývání spisů nepřítomného T. G. Masaryka zatčena. Strávila tak osm měsíců nejdříve v pražském, pak ve vídeňském vězení.²⁴ Chmurné chvíle ve vězení jí prosvětovaly hlavně matčiny dopisy. Jejich korespondence byla vydána tiskem pod názvem *Drahá mama/Dear Alice. Korespondence Alice a Charlotty Masarykových*.²⁵ Pobyt v cele v Bartolomějské ulici v Praze byl Alici všemožně zpříjemňován.

²¹ Mary Eliza McDowell (1854-1936), americká socioložka, známá bojovnice za ženská práva a ředitelka settlementu v Town of Lake na předměstí Chicaga.

²² LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 112.

²³ ŠKODOVÁ, Eliška. *Život Alice Garrigue Masarykové a její přínos v oblasti sociální práce*. České Budějovice, 2012. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Tomáš Veber, ThD. S. 24.

²⁴ Tamtéž. S. 25.

²⁵ *Drahá mama/Dear Alice: Korespondence Alice a Charlotty Masarykových*. Dagmara Hájková; Jaroslav Soukup (ed.). Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001.

Měla v ní klece s ptáčky i akvárium s rybkami. Dostávalo se jí tam také poměrně slušného zacházení. O to nepříjemnější byl pro Alici Masarykovou způsob, jakým se k ní chovali dozorcí ve Vídni.

Podle slov editorů *Korespondence Alice Masaryková* s ohledem na křehké zdraví své matky ty nejstinnější stránky pobytu vězení nezmiňuje. „*Mamo, napsala jsem několik smutných dopisů, odpusť mi! Ty jsi nemocná a tak statečná!*“²⁶ Po odchodu z vězení tyto vzpomínky sepsala pod názvem *Kriminál* nebo *Žalář*. Ve zmíněné *Korespondenci* vyšly vzpomínky poprvé.²⁷ Ve fondu Alice Masarykové v Archivu Ústavu Tomáše Garrigue Masaryka jsou uloženy jak strojopisné, tak rukopisné verze vzpomínek. Žalárnici mezi ní, opravdovými kriminálnicemi a lehkými ženami nečinili žádný rozdíl. „*V prvních dnech se mi hnusila nespravedlnost dozorců, cítila jsme hnus před sprostými zločinci. Bože, jakým neprávem! Všichni, všichni jsou lidé, v každé hoří božská jiskra.*“²⁸ Neutěšené prostředí se pochopitelně podepsalo na celkovém stavu vězňené.²⁹ Strádala převážně psychicky, jako velmi činorodému člověku chyběly Alici Masarykové ve vězení dostatečné intelektuální stimuly. To se odrazilo i na jejím zdraví a celkovém oslabení. „*Ted' jsem byla tři dny klidně v lůžku a dnes se hlásím na osm dní do nemocnice. Jsem velmi unavena.*“³⁰ Těch několik řádek, které dostávala Alice G. Masaryková od matky jistě dokázaly povzbudit na duchu. *Ty jsi dobré, poctivé dítě, jistě nabudeš zase klidu a zdraví. Jenom ať Tě v nemocnici řádně ošetří. Ty jsi již ošetřila mnoho jiných s radostí a láskou.*“³¹ Jak se můžeme dozvědět s její korespondence s matkou, Alice Masaryková ve vězení špatně spala a občas trpěla depresivními stavy. „*Bojím se, že jsem psala příliš nesouvisle; musím se přiznat, že jsem prodělala depresi, chtěla jsem ji odbýt smíchem. Jde to sice také tak, ale nejlepší způsob to není.*“³² „*Svět mne chce soudit, že jsem hloupá, neobratná. Jsem.*“³³ Po propuštění, o které se zasadilo i mnoho jejích zahraničních přátel, žila Alice Masaryková spolu s matkou v Praze, zpočátku zcela stranou společenského dění.

²⁶ *Milá mama/Dear Alice: Korespondence Alice a Charlotty Masarykových 1915-1916.* Hájková, Dagmara – Soukup, Jaroslav (ed.). Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001. S. 90. (dopis z 24. 3. 1916)

²⁷ Tamtéž, s. 234-235.

²⁸ *Milá mama/Dear Alice: Korespondence Alice a Charlotty Masarykových 1915-1916.* Hájková, Dagmara – Soukup, Jaroslav (ed.). Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001. S. 9. (dopis z 25. 11. 1915)

²⁹ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 163.

³⁰ *Milá mama/Dear Alice: Korespondence Alice a Charlotty Masarykových 1915-1916.* Hájková, Dagmara – Soukup, Jaroslav (ed.). Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001. S. 27. (dopis z 29. 12. 1915)

³¹ Tamtéž. S. 43. (dopis z 6. 1. 1916)

³² Tamtéž. S. 10. (dopis z 1.12. 1915)

³³ Tamtéž. S. 37. (dopis z 14. 1. 1916)

Zážitky z vězení jí natolik otřásly a podlomily jak její fyzický, tak hlavně psychický stav, že trvalo dlouhou dobu, než se zcela zotavila. Do společenského života se vracela jen pozvolna. Protože byla v očích nedostatečně obeznámené veřejnosti stigmatizována jako vlastizrádkyně, příliš se ve společnosti neukazovala.

U Alice. Masarykové doma se však scházela skupina vzdělaných osobností, které diskutovaly o sociálních otázkách a dalším společenském dění.³⁴ Alice nezapomínala na svou mladou přítelkyni z vězení, Relu Kotíkovou.³⁵ Stále si dopisovaly, Alice ji psychicky podporovala, a když byla Rela později převezena do Prahy, často ji v řepské věznici navštěvovala. Dochovalo se také několik dopisů, které Alice své někdejší spoluvězeňkyni napsala. V dopise matce ji Alice Masaryková popisuje. „*Jednu dívku bych Ti představit chtěla. Je svým způsobem dokonalá. Je to hudební bytost, vycitňuje druhého člověka. Časně vstává, obratně skládá své pokrývky; energickým krokem začíná den. Ačkoliv má velice těžký trest, je vždy potěšena, jen večer stává někdy u zástěny bledá a pozoruje třpytící se hvězdu, která je tak daleko, tak čistá, tak přívětivá. – večer klečí u své postýlky, hluboce pohřížena ve vroucí modlitbu.*“ „*Je také pěkně růžová, s inteligentníma, šedýma očima.*“³⁶

Zdravotní stav Charlotty Masarykové se nezlepšoval, a proto po vzniku samostatné republiky stála při oficiálních příležitostech mladá Alice Masaryková stále častěji po boku svého otce, v této době československého prezidenta. Charlotta Masaryková zemřela po dlouhé nemoci v roce 1923. Její dcera již potom prezidenta Masaryka doprovázela při každé příležitosti. Krátce zastávala i funkci v Revolučním národním shromáždění. Díky svým znalostem a zkušenostem z oboru se mohla vyjadřovat k sociálním otázkám v nové republice. Po zvolení předsedkyně Československého Červeného kříže z funkce poslankyně odstoupila, aby se mohla plně věnovat nové organizaci.³⁷ Od roku 1919 působila Alice Masaryková jako předsedkyně Československé Červeného kříže a zůstala jí až do roku 1938.

Zdravotní stav Tomáše Garrigua Masaryka se od roku 1934 pozvolna a neodvratně zhoršoval, a když v roce 1937 zemřel, Alici to přirozeně hluboce zasáhlo.

³⁴ VÍŠKOVÁ, Romana. *Společenské postavení žen v 1. republice: Srovnání několika osobností*. Pardubice, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice. Vedoucí práce PhDr. Milena Lenderová, CSc. S. 26.

³⁵ Rela Kotíková – Šestáková (1893-1963) byla spoluvězeňkyní Alice Masarykové a po skončení první světové války se stala její sekretářkou. Poutalo je dobré přátelství.

³⁶ *Milá mama/Dear Alice: Korespondence Alice a Charlotty Masarykových 1915-1916*. Hájková, Dagmara – Soukup, Jaroslav (ed.). Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001. S. 104. (dopis z 11. 4. 1916)

³⁷ VÍŠKOVÁ, Romana. *Společenské postavení žen v 1. republice: Srovnání několika osobností*. Pardubice, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice. Vedoucí práce PhDr. Milena Lenderová, CSc. S. 27.

Krátce po jeho smrti se ještě intenzivněji ponořila do práce pro Československý Červený kříž. Útěchu jí také poskytoval bratr Jan, za nímž se vydala do Londýna.³⁸ Brzy po svém návratu do republiky ale Alice Masaryková svou vlast znovu opustila.

V roce 1939 odcestovala do Spojených států amerických a do Československa se vrátila až v září roku 1945.³⁹ Během druhé světové války neměla mnoho možností, jak se věnovat aktivitám ve prospěch ČSČK, zůstávala však jeho čestnou předsedkyní. Do Československa se Alice Masaryková vrátila hned v roce 1945 a začala se zabývat například přípravou na vydání vzpomínek na své rodiče, aby je bylo možné vydat.⁴⁰ Roku 1948 tragicky zemřel Jan Masaryk. S vývojem politické situace v Československu se Alice Masaryková nemohla smířit. Protože ji už v Praze nic nedrželo, ještě téhož roku odjela do Švýcarska, kde žila její mladší sestra Olga.⁴¹ Odtud pokračovala do USA, kde navázala kontakt s československými občany, začala psát knihu vzpomínek, promlouvala k lidem z Rádia Svobodná Evropa a byla aktivní i v mnoha dalších oblastech. Doma v Československu bylo jméno její a celé Masarykovy rodiny očeřováno a návrat do vlasti jí byl znemožněn. Ve Spojených státech amerických už zůstala, žila v Miami u přítelkyně Marie Vosálkové a později v českém domově pro seniory. Alice Garrigue Masaryková zemřela v roce 1966.⁴² Její ostatky byly přeneseny do Čech a uloženy v rodinné hrobce v Lánech až roku 1994, ve výroční den úmrtí Tomáše Garrigua Masaryka. O převezení jejích ostatků z Chicaga se zasadil starosta České obce sokolské Stanislav Doutlík,⁴³ doktor Vladimír Tvrz z Českého Červeného kříže a dále například Jana Seifertová,⁴⁴ předsedkyně Masarykovy společnosti, Kancelář prezidenta republiky nebo širší rodina Masarykova.⁴⁵

³⁸ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 312-314.

³⁹ Tamtéž. S. 347.

⁴⁰ VÍŠKOVÁ, Romana. *Společenské postavení žen v 1. republice: Srovnání několika osobností*. Pardubice, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice. Vedoucí práce PhDr. Milena Lenderová, CSc. S. 29.

⁴¹ MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí: Vzpomínky a myšlenky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994. S. 112-115.

⁴² VÍŠKOVÁ, Romana. *Společenské postavení žen v 1. republice: Srovnání několika osobností*. Pardubice, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice. Vedoucí práce PhDr. Milena Lenderová, CSc. S. 20-30.

⁴³ MUDr. Stanislav Doutlík, DrSc. (nar. 1927), český neurolog, starosta České obce sokolské v letech 1993-1995.

⁴⁴ Jana Seifertová-Plichtová (nar. 1931), dcera básníka Jaroslava Seiferta, přednášela na Univerzitě Karlově v Praze.

⁴⁵ Návrat paní Alice: Urna s popelem dcery TGM převezena z USA domů. *Svobodné slovo*. Praha, 1994, roč. 86, s. 3.

3 Zájem o sociologii a společenské problémy

Alice Masaryková od dětství sledovala s velkým zájmem a obdivem práci svého otce. T. G. Masaryk podle jejích vzpomínek říkal, že „jenom ten, kdo rozumí současnému dění, může chápat minulost“.⁴⁶ Jeho klíčem k porozumění lidské společnosti byl živý zájem o všechny aspekty lidské činnosti v oblasti akademické, politické nebo v každodenním životě prostých lidí. Je proto zcela přirozené, že právě v tomto živém zájmu nacházela mladá Alice inspiraci, její otec jí byl velkým vzorem a autoritou. Stejně jako on se už za studií zajímala o veřejné dění a o to, jak by bylo možné společnosti prospět. A jak uvádí Otakar Dorazil ve své knize věnované počátkům činnosti Československého Červeného kříže, „sociálně zdravotní práce byla jejím živlem“.⁴⁷ V průběhu studií (kolem roku 1900) vstoupila do ženského spolku Slavia,⁴⁸ který se kromě jiných aktivit zasazoval i o volební právo pro ženy. Členky organizovaly diskuse a přednášky na témata mravní a sociální, probíraly otázku prostituce, ženského hnutí a další. Na tato témata se konaly i přednášky. Mezi přednášející například patřila spisovatelka Teréza Nováková⁴⁹ nebo T. G. Masaryk.⁵⁰

V roce 1901 se konal ve Vídni světový kongres proti alkoholismu.⁵¹ T. G. Masaryk se na něm seznámil s dr. Richardem Fröhlichem,⁵² který se velmi aktivně věnoval protialkoholní kampani mezi dělníky. Protože byl zároveň dobrým očním lékařem, doporučil otec Alici, aby ho zajela do Vídně navštívit. Dr. Fröhlich v ní získal nejen přítelkyni, ale i nadšenou posluchačku ochotnou také se v protialkoholním hnutí angažovat. Jak sama uvádí, na tomto poli se opět setkala se svojí milou hygienou“.⁵³

⁴⁶ MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí: Vzpomínky a myšlenky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994. S. 78.

⁴⁷ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 45.

⁴⁸ Ženský spolek Slavia, jak píše Radovan Lovčí, byl součástí stejnojmenného literárního a řečnického sdružení. Samotný spolek Slavia byl založen roku 1896. Navázal na klubové předchůdce z let 1848-1849 a 1869-1894. Mezi členy spolku patřili hlavně liberálně smýšlející studenti, kteří měli blízko k Masarykově Realistické straně. Viz . LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 53-54.

⁴⁹ Teréza Nováková (1853-1912), česká spisovatelka, jejíž dílo spadá do oblasti realismu a venkovské prózy. Prosazovala myšlenky socialismu a snažila se v jeho duchu o lepší podmínky pro dělníky a pro chudé.

⁵⁰ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 53-54.

⁵¹ Tamtéž. S. 57.

⁵² Richard Fröhlich (1865-1926) byl vídeňským očním lékařem, který působil hlavně ve čtvrti Neustadt. Byl také první Alicinou platoničskou láskou.

⁵³ MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí: Vzpomínky a myšlenky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994. S. 102.

Alicin zájem o protialkoholní tematiku neutuchal. Za svého studijního pobytu v Londýně se zúčastňovala různých akcí na podporu abstinence. Velmi na ní zapůsobila návštěva MUDr. Elisabeth Blackwellové,⁵⁴ první americké vystudované lékařky.

Alice Masaryková se plně ztotožnila s mnoha jejími stanovisky, například s tím, že ženské hnutí by nikdy nemělo být hnutím protimužským. Asi nejdůležitějším stanoviskem, které obě sdílely a snažily se pro jeho naplnění učinit maximum, bylo úsilí o zrovnoprávnění žen v mnoha společenských sférách.⁵⁵

V rámci protialkoholních aktivit se Alice Masaryková roku 1907 zúčastnila mezinárodního setkání ve Stockholmu. O rok později se ve Vídni konal celorakouský protialkoholní kongres, kde Alice Masaryková vystupovala jako delegátka Československého abstinenciho svazu.⁵⁶ Mezi jeho přední činitele patřili kromě ní Edvard Beneš, docent Břetislav Foustka, Bedřich Koňářík nebo Alexandr Batěk.⁵⁷ Téhož roku se i v Praze konal protialkoholní sjezd s velkou účastí. K tématům probíraným na těchto akcích patřila mimo jiné abstinence výchova ve školách, tak běžná v zemích jako Spojené státy americké a Skandinávie. Ze skandinávských zemí bylo jako příklad vyzdvižováno Finsko a jeho sociální a humanitární aktivity.⁵⁸

3.1 Americká zkušenost

Pravděpodobně nejvíce zkušeností v oblasti sociální práce získala mladá Alice Masaryková během dvouletého pobytu ve Spojených státech amerických, kde pracovala v univerzitním centru pro přistěhovalce. Do USA ji v roce 1904 pozvala Mary E. McDowellová, která v Town of Lake na chicagském předměstí už zmíněné středisko vedla. Pro přistěhovalce a pro dělnické rodiny byly organizovány různé společenské a zábavní akce. Středisko působilo nedaleko jatek, kde mezi dělníky pracovalo mnoho přistěhovalců.

⁵⁴ Elisabeth Blackwellová (1821-1910) byla první ženou, která v USA vystudovala medicínu.

⁵⁵ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 58.

⁵⁶ Československý abstinenciho svaz vznikl roku 1908, kdy byly schváleny jeho stanovy. Jeho historii blíže rozpracovává Jiří Janíček v práci, která je uvedena v následujícím odkazu.

⁵⁷ JANÍČEK, Jiří. *Československý abstinenciho svaz v kontextu českého a slovenského abstinenciho hnutí 1. poloviny 20. století*. Brno, 2014. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/162486/ff_m/text_prace.pdf. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce prof. PhDr. Jiří Hanuš, Ph.D., s. 31-32.

⁵⁸ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 93-95.

Kvůli lákavé nabídce pobytu v USA tehdy Alice přerušila svá studia v Lipsku.⁵⁹ Zapojila se rovněž do společenského života české komunity.

Zaznamenala také zajímavý fakt, a to že se komunita českých přistěhovalců v USA ve srovnání s ostatními skupinami vyznačovala vysokou mírou gramotnosti. Téma Alice Masaryková dále zpracovala ve své sociologické studii.⁶⁰ Během pobytu v Americe měla Alice možnost srovnávat zdejší sociální systém s tím, který znala a který panoval v monarchii. Rozdíl byl tehdy značný, Evropa celkově v poskytování sociálních služeb a v působení dobročinných organizací za Spojenými státy zaostávala.⁶¹

3.2 Pedagogická dráha

Vzhledem k tomu, že zaměstnání v sociální oblasti dosud v Čechách nemělo příliš velkou tradici a chyběly zde i příslušné organizace, rozhodla se Alice Masaryková raději věnovat pedagogice. V Českých Budějovicích nastoupila na dívčí lyceum, kde od roku 1905 dalších pět let vyučovala dějepis a zeměpis. Radovan Lovčí uvádí několik důvodů, které mohou vysvětlovat, proč Alice Masaryková raději nepřijala místo na některé pražské škole. Je možné, že ve svých šestadvaceti letech cítila potřebu odpoutat se od rodiny, být více nezávislá, a proto zvolila život ve vzdáleném městě. Ani ve svých vzpomínkách Alice Masaryková neuvádí, co ji k tomuto rozhodnutí vedlo, můžeme se tedy o důvodech jen dohadovat.⁶²

Budějovické lyceum vycházelo svým vyučujícím ochotně vstříc, a ti tak mohli ve výročních zprávách uveřejňovat své příspěvky z různých oborů. Alice Masaryková zde publikovala překlad eseje Félix Pécauta⁶³ o Horace Mannovi,⁶⁴ který se v USA zasazoval o kvalitu vzdělání.⁶⁵ Tyto aktivity v očích veřejnosti zvyšovaly lesk školy, která se mohla pyšnit tolika odborníky.

⁵⁹Tamtéž. S. 63-64.

⁶⁰ Jak uvádí Radovan Lovčí, výtisk studie Alice Masarykové není v Čechách k dispozici. Informace o něm získal z článku Jiřího Musila, *Alice Masaryková jako sociolog*, který vyšel roku 1992 ve 2. čísle *Sociologických aktualit*, na stranách 23-24.

⁶¹ Tamtéž. S. 66.

⁶² LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 79.

⁶³ Félix Pécaut (1828-1898) byl francouzský evangelický teolog, věnoval se též pedagogice.

⁶⁴ Horace Mann (1796-1859), americký politik, známý hlavně pro svými reformami v oblasti vzdělávání.

⁶⁵ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 91.

O důvodech, které vedly Alici Masarykovou v roce 1910 k návratu do Prahy, se opět můžeme jen dohadovat. Určitou roli mohly sehrát nesporně lepší možnosti kulturního vyžití, jež Praha nabízela.

Dalším důvodem mohl například být stesk po rodině a vědomí, že stárnoucí matce by se hodila dceřina pomocná ruka. Z profesního hlediska mohlo představovat výzvu otevření Dívčího reformního reálného gymnázia v pražských Holešovicích,⁶⁶ které založila Jana Zátková a kam posléze dr. Alice Masaryková nastoupila jako vyučující zeměpisu, dějepisu a vychovatelství. Zvláště její historické exkurze po pražských památkách a okolí Prahy byly jistě vítaným zpestřením výuky. Ve svých žáčkách dokázala dr. Masaryková probouzet zájem o veřejné dění, a to přispívalo nejen ke kladnému hodnocení školy, tak i k většímu studijnímu zápalu.⁶⁷

3.3 Svaz akademicky vzdělaných žen a další aktivity

Významným sdružením byl nepochybně Svaz akademicky vzdělaných žen⁶⁸ založený v roce 1908, mezi jehož hlavní cíle patřilo dosažení rovnoprávnosti žen v otázkách vzdělávání. Pokud chtěly ženy studovat, musely stále překonávat hrabdu předsudků a překážek. Postavení žen jako pouhých hospitantek (nikoliv řádných studentek) na vysokých školách pokládaly za nedůstojné a jako členky svazu proti tomu protestovaly. Vzhledem k zahraničním příkladům určitě nešlo o nereálný cíl, i když k jeho uskutečňování se přibližovaly jen drobnými krůčky.⁶⁹ Názory Alice Masarykové na právo žen na vzdělání, vstup do politiky a veřejné sféry vůbec, nacházely zrcadlo v přístupu T. G. Masaryka k těmto otázkám. Opět se ukázal vliv, jaký měl na svou dceru. Dosavadní omezování ženské činnosti jen na sféru domácnosti považoval za nedemokratické.⁷⁰

⁶⁶ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 99-100.

⁶⁷ Tamtéž. S. 101-103.

⁶⁸ Na činnost Svazu akademicky vzdělaných žen od roku 1922 navázalo Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen, mezi jehož zakladatelky patřila například PhDr. Albína Honzáková. Albína Honzáková (1877-1973) byla středoškolskou učitelkou a patřila mezi vůdčí osobnosti českého ženského hnutí.

⁶⁹ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 105

⁷⁰ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí - proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri/Slon, 2005. Gender sondy. S. 84.

SAVŽ také informoval a radil středoškolským studentkám s výběrem dalšího vzdělávání, doporučoval je na pracovní místa a organizoval řadu akcí. Studentky různých škol tak měly možnost se seznámit a podělit se o svoje zkušenosti při zábavných i vzdělávacích programech.⁷¹ Na činnost SAVŽ se veřejnost zprvu dívala s jistou nedůvěrou. Celkový program svazu se postupem času profiloval, a když roku 1911 Alice Masaryková založila Sociologickou sekci, jeho činnost už měla pozitivnější ohlas.⁷² Alice Masaryková chtěla veřejnost povzbudit k většímu zájmu o palčivé sociální otázky a dosáhnout založení odborné školy sociální péče.⁷³ Sociologická sekce měla tři oddělení, praktické vedla sama Alice Masaryková. Spolu se studenty se zabývala různými sociálními případy a všichni spolupracovali s příslušnými úřady. Náplní jejich práce byly například návštěvy věznic a zkoumání tamních sociálních podmínek. Zabývali se také otázkou zlepšení organizace zdravotní péče a zajímali se o děti z rozvrácených rodin.⁷⁴

I přes další četné aktivity zbýval Alici Masarykové čas na protialkoholní kampaň a jako členka Československého abstinenciho svazu dále vystupovala s příspěvky na různých setkáních. Vlastně lze říci, že šla ve stopách svého otce. Vystoupení T. G. Masaryka na prvním protialkoholním sjezdu ve Vídni je dobře známo. V jeho projevu zaznělo mnoho argumentů proti konzumaci alkoholu, které vycházely jak z hlediska morálního, tak z hlediska sociologického. Krátký úryvek uvádí ve své práci Jiří Janíček: „*Jako skeptik přišel jsem na tento kongres. Míval jsem již častěji záchvaty abstinence, v poslední době nepiju už skoro celý rok z důvodů, jež jsem prve uvedl; ale nemohl jsem se rozhodnout, co jest správné, střídmost či abstinence. Ostýchal jsem se poněkud býti abstinentem; zde jsem vyslechl argumenty pro a contra a ty učinily na mne rozhodující dojem.*“⁷⁵

⁷¹ ⁷¹ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 106.

⁷² Tamtéž. S. 108.

⁷³ Tamtéž. S. 111.

⁷⁴ Tamtéž. S. 113-114.

⁷⁵ JANÍČEK, Jiří. *Československý abstinenciho svaz v kontextu českého a slovenského abstinenciho hnutí I. poloviny 20. století*. Brno, 2014. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/162486/ff_m/text_prace.pdf. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce prof. PhDr. Jiří Hanuš, Ph.D., s. 20.

4 Sociologie: praxe a teorie

Ačkoliv Alice Masaryková vystudovala historii, zájem o sociologii u ní nakonec převážil. Svou aktivitu jako sociální pracovnice a průkopnice společenské hygieny vnímala jako službu české zemi, pro kterou byla předurčena.⁷⁶ Lze snad i říci, že jakkoli byl pobyt ve vídeňské věznici pro Alici Masarykovou nepříjemný, byl pro ni také místem „nedobrovolných sociologických studií“, jak uvádí Otakar Dorazil. „Poznávám svět z nové stránky. Celá sociální patologie mi nedá takový vhled jako tohle.“⁷⁷ Ve věznici totiž nebyly nijak rozlišovány ženy vězněné z důvodů politických od zlodějek, vražednic a prostitutek.⁷⁸ Všem se dostávalo stejného hrubého zacházení.

Alice Masaryková podobně jako další veřejně činné ženy těžce nesla, že ženy v habsburské monarchii neměly volební právo. Účastnila se různých manifestačních shromáždění, kde po boku dalších českých emancipovaných žen vystupovala se svými příspěvky.⁷⁹ Je zcela přirozené, že po návratu ze Spojených států všechny rozdíly na poli sociálním a společenském vnímala ještě mnohem intenzivněji. Alice Masaryková se přednáškové činnosti v této oblasti vždy aktivně věnovala. Možná i díky blízkému vztahu její matky Charlotty Masarykové k sociálně demokratické politice to byly také české dělnické ženy, k nimž Alice promlouvala.⁸⁰ Mezi jinými byl často zmiňovaným tématem alkohol a jeho škodlivost.

Sociologie jako samostatná vědní disciplína stejně jako sociální práce neměly před vznikem Československé republiky pevné postavení. Podobně jako v jiných zemích zde tradice sociální péče ještě neměla institucionalizovanou podobu. Potřeba postarat se o potřebné a strádající se stále zvyšovala, a to nejen v souvislosti s válečnými konflikty, ale také v důsledku industrializace. Průvodními jevy byla vyšší míra kriminality, na ulicích přibýlo žebráků a rodičům se mnohdy nedostávalo prostředků na kvalitní výživu a péči o děti. Bylo potřeba, aby se zlepšily celkové životní podmínky, stav sirotků a dětí z chudých rodin.

⁷⁶ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 67.

⁷⁷ *Milá mama/Dear Alice: Korespondence Alice a Charlotty Masarykových 1915-1916*. Praha: Masarykův ústav AV ČR. S. 9. (dopis z 25. 11. 1915).

⁷⁸ DORAZIL, Otakar. *Československý Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 45.

⁷⁹ Tamtéž. S. 71.

⁸⁰ Tamtéž. S. 76.

Všechny spolky a sdružení, které se doposud snažily pomáhat chudým a potřebným, fungovaly na bázi dobročinnosti, a tím pro nově vzniklou republiku vyvstal jasný úkol. Musela se také vypořádat s ničivými následky první světové války. Byly zakládány státní instituce, jejichž hlavním cílem bylo zlepšení sociálních podmínek života obyvatel republiky. S tím také samozřejmě souvisela potřeba kvalifikovaných odborníků v sociálním oboru.⁸¹

4.1 Vyšší škola sociální na pražských Vinohradech

Jak již bylo řečeno, sociální práce nebyla před vznikem Československa nijak institucionalizována. Aby mohl obor vzkvétat a dál se rozvíjet, bylo třeba založit vzdělávací ústav, který by vychovával budoucí zaměstnance sociálního sektoru. A protože Alice Masaryková kladla nadevše kvalifikaci a profesionalitu pracovníků, předsevzala si založit právě takovou školu. Rozhodla se pro tento projekt nejdříve nadchnout své okolí, chtěla to provést zdola „po americku“, jak píše Jana Kutnohorská. Ideálním prostředím, ze kterého by měly sociální pracovnice podle Alice Masarykové vycházet, bylo buď lyceum nebo gymnázium. Potom bylo třeba absolvovat ošetrovatelský kurz s povinnou praxí v nemocnici.⁸²

Další vzdělávací etapou byl dvouletý sociologický kurz. V jeho rámci se studentky seznamovaly se základy sociologie, učily se občanskou nauku, statistiky a sociální hygienu. Dalšími předměty bylo vychovatelství, biologie, hygiena, sociální patologie, matematika a sociální psychologie. „*Sociologie nás učí, že zdar jednotlivce obohacuje celek a že na druhé straně rád společenský umožňuje rozvoj jednotlivce. A zda-li není sociálně-zdravotní pracovník povolán k tomu, aby byl mluvčím jednotlivců, aby pozorováním řady jednotlivých rodin chápal a procítil jejich potřeby a pak upozorňoval veřejnost na možnost nápravy?*“⁸³ Součástí vzdělávacího procesu bylo i studium jednotlivých sociálních případů a návrh jejich řešení. Studium mělo být čtyřleté, podobně jako v zahraničí. O ošetrovatelské kurzy byl v minulosti velký zájem, a proto absolventky snadno nalézaly uplatnění.

⁸¹ ŠKODOVÁ, Eliška. *Život Alice Garrigue Masarykové a její přínos v oblasti sociální práce*. České Budějovice, 2012. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce Mgr. Tomáš Veber, Th.D., s. 8.

⁸² KUTNOHORSKÁ, Jana. *Historie ošetrovatelství*. Praha: Grada, 2010. S. 78-79.

⁸³ LA PNP, fond Alice G. Masaryková, karton 2, inv. č. 542. Strojopis myšlenek a úvah dr. Masarykové. Zapsala Iva Šmakalová.

Jako vzor země, kde sociální práce funguje a je na vysoké úrovni, uváděla Alice Masaryková Spojené státy americké. Plán na zřízení české vyšší sociální školy měla Alice Masaryková v hlavě už v době, kdy byla ve vězení.

Když se zotavila z nejhoršího, začala se scházet se svými kolegy a plán nabýval reálnější podobu. Od roku 1917 na tomto projektu spolupracovala se Sdružením akademicky vzdělaných žen a s Jaroslavem Kallabem,⁸⁴ který působil na pražské univerzitě.

První ročník Vyšší sociální školy v Podolí byl otevřen roku 1918 a škola získala i podporu úřadů (ještě rakouských). Oficiální osnovy školy byly dílem samotné Alice Masarykové.⁸⁵

⁸⁴ Prof. JUDr. Jaroslav Kallab (1879-1942) byl profesorem trestního práva a právní filosofie na Masarykově univerzitě v Brně a předsedou Zemské péče o mládež.

⁸⁵ KUTNOHORSKÁ, Jana. *Historie ošetrovatelství*. Praha: Grada, 2010. S. 78-79.

5 Konec první světové války a situace v Československu

České země od 80. let 19. století držely krok s rychle se rozvíjejícím zbytkem Evropy a s Amerikou. Před vypuknutím první světové války byly moderním národem a nijak výrazně nezaostávaly v hospodářství, technickém a politickém vývoji, ba ani v kultuře. Slováci se ale ocitli v maďarské části monarchie a jejich vyhlídky na to, že by se jednou mohli stát moderním, státotvorným národem, se nezdály být uskutečnitelné.⁸⁶ Ve společnosti se zatím utvářely ostré hranice mezi vším českým a německým. Program rakouských Němců obsahoval několik bodů, jimiž se měla vyřešit „česká otázka“. České země měly být podle tohoto plánu rozděleny na české a německé s tím, že v české části by úředním jazykem byla nejen němčina, ale i čeština. Němčina měla být používána jako oficiální a úřední jazyk, zatímco čeština byla z této oblasti systematicky vytlačována. Podle Zdenka Kárníka by tento plán, jehož součástí bylo mimo jiné i vytvoření celní unie s Německem a utužení centralismu, vedl k likvidaci českých státních práv a germanizaci českých zemí.⁸⁷

Česká politická scéna se nyní konečně odvrátila od byt' opoziční, ale stále prorakouské politiky a přijala názory namířené proti Rakousku. Aby mohl vést protirakouský odboj, odjel Tomáš Garrigue Masaryk ze země a v listopadu 1915 byla vyhlášena první odbojová organizace – Český komitét zahraniční. V českých zemích zatím vznikla tajná organizace – Maffie (Česká Maffie), ve které hlavní spojení zajišťoval Edvard Beneš. Během tzv. „knoflíkové aféry“, bylo odhaleno napojení české emigrace na Maffii a členové Masarykovy a Benešovy rodiny byli spolu se svými spolupracovníky pozatýkáni.⁸⁸ K Masarykovi se v emigraci připojil Rastislav Štefánik a Edvard Beneš, propagovali myšlenku samostatného Československa. Československý komitét zahraniční dostal záhy nové jméno, a to Národní rada. Čeští politici, kteří zůstali v zemi, Masarykovy aktivity nepřijali za své, ale ani je neodmítli. Opustit habsburskou monarchii a pustit se do vytváření nového československého státu pokládali za riskantní. Když v roce 1917 padl carský režim, rakouský císař Karel I. přistoupil k některým reformám, dokonce zrušil česko-německé vyrovnání a obnovil zasedání parlamentu.

⁸⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře první republiky (1918-1938): Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha: Libri, 2000. S. 17.

⁸⁷ Tamtéž. S. 20.

⁸⁸ Tamtéž. S. 21-23.

Na říšské radě čeští poslanci vystoupili s projevem, kterým požadovali vznik československého státu. Maďarsko reagovalo tím, že znemožnilo Slovákům kontakt s českou stranou.

V červnu českoslovenští sociální demokraté poprvé vstoupili do diskuse s Masarykem v emigraci a sjednotili politiku pro podmínky, ve kterých se utvářel nový stát.⁸⁹

Během roku 1917 odcestoval Masaryk do Ruska, kde měl velký vliv při formování československých legií. Ty dokázaly svou sílu v bitvě u Zborova, proto jim ruské vojenské velení přiznalo určité výhody a podporovalo vznik nové československé armády. Zatímco v březnu 1918 uzavřela revoluční bolševická vláda mír s ústředními mocnostmi a do Německa a Rakouska-Uherska se začaly vracet zajatci, v českých zemích propukaly protirakouské demonstrace. Rakouský ministr zahraničí Otto Czernin se nesmiřitelně postavil proti dohodovým státům, Masarykovi a české politice domácí i zahraniční. Tím vyvolal masový ohlas obyvatel, kteří se vydali do ulic, teď již s otevřeně protirakouskými hesly. V dubnu 1918 byla v Obecním domě slavnostně proslovena národní přísaha jako odpověď Czerninovi. V Praze se odehrávaly slavnosti a vlastenecké manifestace. V této době na válečné scéně propukly boje s novou silou, Německo zahájilo sérii ofenziv. I přes to ale v srpnu začalo Německo ustupovat a bylo zřejmé, že pokud má být zcela poraženo, stáhne s sebou i rakouskou monarchii.⁹⁰ Během srpna a září došlo k posunu v československé zahraniční politice. Jak Francie, Velká Británie, tak nakonec i Spojené státy americké uznaly Československou národní radu jako „vládu de facto“. Prozatímní československá vláda v čele s T. G. Masarykem, Edvardem Benešem jako ministrem zahraničí a Rastislavem Štefánikem jako ministrem vojenství byla ustavena 26. září.⁹¹ Stěžejním dokumentem, který urychlil mírová jednání habsburské monarchie s USA, byla Washingtonská deklarace. Masaryk v ní navrhl podobu nového československého státu podle amerického vzoru. Nová republika měla svým občanům zaručovat všechny svobody, chránit menšiny, odloučit církev od státu a tak dále. Situace pak nabrala rychlý spád, 28. října 1918 čeští političtí představitelé převzali do správy Národního výboru československého Obilní ústav, a tak získali kontrolu nad zemským zásobováním.

⁸⁹KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře první republiky (1918-1938): Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha: Libri, 2000. S. 26.

⁹⁰ Tamtéž. S. 28-29.

⁹¹ Tamtéž. S. 31.

Národní výbor vystoupil s provoláním „Lide československý!“, které ohlašovalo, že „Stát československý vstoupil v řadu samostatných kulturních států světa.“ Rychle začaly být projednávány první zákony nové republiky. Ani obyvatelé nelenili a jali se strhávat označení monarchie z veřejných úřadů.⁹² Revoluční události se rychle šířily z Prahy do dalších měst.

Podle Zdeňka Kárníka bychom správně měli na události kolem 28. října 1918 nahlížet jako na tři převraty – na český, slovenský a německý. Přebat měl nejenom národní cíle, ale byl i vyústěním krizové sociální situace, ve které se ocitla většina států střední Evropy. V Československu byly důsledky války v počátku snášeny lépe, neboť přetrvávalo nadšení ze samostatnosti státu a vítězství nad monarchií a Německem. Doba poválečná se nesla ve znamení velkých nadějí a očekávání.⁹³ Je pochopitelné, že v čím větší bídě se lidé po válce ocitli, tím větší byla jejich očekávání od nové republiky. Proto bylo nutné, aby nová československá vláda co nejrychleji přišla s promyšlenou sociální politikou.

Na sklonku války jako další rána následovala pandemie španělské chřipky. Prošla z Číny do Ameriky a právě ze Španělska se dostala i do střední Evropy. Obětí chřipky bylo několikanásobně více než obětí první světové války. V Praze se nemoc naplno rozšířila v říjnu 1918 a pokračovala dál na Moravu. Pandemie nebyla potlačena, ale sama zanikla do konce následujícího roku. Obyvatelé trpěli podvýživou, přidělový systém potravin nefungoval a úroda z roku 1918 byla nedostatečná. Vzhledem k tomu, že s koncem války byl učiněn konec také válečným objednávkám, mnozí dělníci ze zbrojních a textilních továren přišli o práci a tak rychle stoupala nezaměstnanost. Ceny potravin stoupaly rychleji než výše mezd a státní podpora nezaměstnaných byla velice nízká. Začátkem listopadu 1918 se vyhladovělí lidé začínali bouřit, protestovali a propukaly dílčí stávkové. V některých oblastech docházelo k rabování obchodů a potravinových zásobáren.⁹⁴

Takto stručně lze snad shrnout situaci a náladu v mladém Československu těsně po konci války. Je zřejmé, že v takových podmínkách se myšlenka vytvoření Československého Červeného kříže a posléze jeho první kroky v čele s Alicí G. Masarykovou, musely dodat novou naději strádajícímu obyvatelstvu.

⁹² Tamtéž. S. 34.

⁹³ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře první republiky (1918-1938): Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha: Libri, 2000. S. 49.

⁹⁴ Tamtéž. S. 50.

6 Činnost Alice Masarykové před vznikem ČSČK

Herbert Masaryk, mladší bratr Alice Masarykové, zemřel roku 1915 na tyfovou nákazu, kterou si přinesl z války.⁹⁵ Jeho odchod celou rodinu velmi zasáhl. Právě v tuto dobu byla ale Masarykova rodina rozptýlena po Evropě. T. G. Masaryk s nejmladší dcerou Olgou musel být z politických důvodů mimo zemi. Žili ve Švýcarsku, zatímco Alice s bratrem Janem a Charlottou G. Masarykovou zůstávali v Praze. Vyrovnat se smrtí bratra a syna bylo o to těžší. Alice Masaryková však nedovolila, aby ji smutek pohltil, a stále se věnovala mnoha činností, možná ještě horlivěji. Pracovala v rakouském Červeném kříži a v dalších organizacích, kde pomáhala potřebným.⁹⁶

V dalších aktivitách jí ale zabránilo uvěznění. Dr. Masaryková byla roku 1915 zatčena a obviněna, že pomáhala ukrývat písemnosti svého otce, že s ním protistátně spolupracuje a že je vlastizrádkyní.⁹⁷ Doba, kterou musela Alice strávit nejdříve v pražském a poté ve vídeňském vězení, nebyla lehká. Velmi důležitá byla pro ni korespondence s matkou, jejíž dopisy ji vytrhávaly z chmurných myšlenek. Útrapy ale neskončily ani po propuštění roku 1916. Na lyceum v Holešovicích se jako „dcera notorického vlastizrádce a bývalá kriminálnice“ vrátit nemohla.⁹⁸ *A dnes jsem si jednou provždy řekla, že jsem vždy jednala podle svého nejlepšího přesvědčení, usilovala jsem o to, aby mé skutky byly jasné a srozumitelné, chtěla jsem, aby lidé pochopili, že můj život byl pozitivní a tedy také zákonný – víc nemohu dělat. Ať mi rozumějí nebo ne, ať mě uznávají nebo zavrhnou, nic na věci nemění – chtěla jsem vždycky dobré.*⁹⁹ V té době bylo mnoho členů spolků a organizací obviňováno z nedostatečného prorakouského vlastenectví a museli nést následky.

Svaz akademicky vzdělaných žen svou činnost během války nepřerušil, omezena byla jen Sociologická sekce. Kvůli válečným útrapám se o Svaz začalo zajímat více žen, počet členek se dokonce zdvojnásobil.

⁹⁵ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 142.

⁹⁶ Tamtéž. S. 145.

⁹⁷ Tamtéž. S. 150.

⁹⁸ Tamtéž. S. 185.

⁹⁹ *Milá mama/Dear Alice: Korespondence Alice a Charlotty Masarykových 1915-1916*. Hájková, Dagmara – Soukup, Jaroslav (ed.). Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001. S 17. (dopis z 16. 12. 1915)

Jeho řady navíc posílily lékařky, které bezplatně ordinovaly a pomáhaly chudým ženám v nesnázích. Z opatrnosti se Alice Masaryková svazových aktivit neúčastnila, ale její přítelkyně ji vždy zpravily o tom, co se právě děje.¹⁰⁰

V té době se intenzivně zabývala hlavně tím, jak uskutečnit svůj sen a založit v Praze už zmíněnou vyšší sociální školu. Válkou poznamenaná společnost, která si z konfliktu odnesla nepříjemné dědictví chorob a zranění, si podobné zařízení skutečně žádala. Kvůli nepřátelsky naladěnému rakouskému režimu se nemohla Alice o založení školy otevřeně zasazovat, ale její návrh byl prosazen prostřednictvím přátel v Zemské komisi pro ochranu mládeže a roku 1918 byla škola v Podolí otevřena pro studentky. Podle Aliciných osnov se výuka zaměřovala na výchovu sociálních pracovníků, které našly uplatnění v mnoha oborech.¹⁰¹ A dlouholeté zájmy, zkušenosti a plány Alice Masarykové v oblasti sociální práce, zdravotní péče a osvěty se brzy poté uplatnily v činnosti Červeného kříže.

¹⁰⁰ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 193.

¹⁰¹ Tamtéž. S. 194-195.

7 Henri Dunant a myšlenka Červeného kříže

S myšlenkou na založení pomocné společnosti, která by měla zastoupit ve všech evropských zemích a jejíž dobrovolní členové by ošetřovali válečné raněné, přišel poprvé francouzský obchodník Henri Dunant.¹⁰² V knize *Vzpomínka na Solferino*¹⁰³ líčí své dojmy a zážitky nejen z bitvy u Solferina,¹⁰⁴ k níž došlo 24. června 1859, ale i ze dní bezprostředně následujících. Popisuje průběh bitvy a její nevysslovně ukrutný průběh.¹⁰⁵ Vojáci, kteří padli na bojišti, byli podle Dunantových *Vzpomínek* těmi šťastnějšími, ač se to možná na první pohled nezdá. Strašné utrpení čekalo na raněné vojáky. Ošetřování raněných nebylo dobře zorganizováno a Dunantův popis bojiště následující den po bitvě je hrůzyplný.¹⁰⁶ Poté co byli vyhledáni a pohřbeni padlí vojáci, s nimiž byli někdy pochováni i živí, začal transport raněných do přilehlých městeček. V těch bylo každé myslitelné místo přeměněno na lazaret, protože o mnoho raněných se starali měšťané doma.¹⁰⁷ Neopatrné převážení raněných v horkém a prašném počasí vojákům zranění ještě zhoršovalo a do provizorních lazaretů přijížděli doslova polomrtví.¹⁰⁸ Henri Dunant pomáhal ošetřovat raněné hlavně ve městě Castiglione. Lékařů bylo jen poskrovnu, a proto velmi důležitou úlohu sehráli dobrovolníci z řad obyvatel města nebo dokonce náhodní turisté.¹⁰⁹ Nejhorší byl neustálý příval nových raněných, lazarety byly přeplněné a kompetentních ošetřovatelů byla ve srovnání s počtem raněných jen hrstka.

Dunant k tomu píše: *„Jakou cenu by mělo v lombardských městech několik set oddaných, zkušených a především školených dobrovolných ošetřovatelů.“* „...neboť těm, kteří mohli radit a vést, chyběl čas, a většině ostatních, kteří měli jen osobní porozumění pro věc, chyběly znalosti a cvik.“

¹⁰² Henri Dunant (1828-1910) byl švýcarský obchodník. Dal podnět ke vzniku Mezinárodního Červeného kříže.

¹⁰³ DUNANT, Henri. *Vzpomínka na Solferino*. Praha: za pomoci Regionální delegace Mezinárodního výboru Červeného kříže v Budapešti vydal Úřad Českého červeného kříže, 2004.

¹⁰⁴ Bitva u Solferina, která se udála 24. června 1859 a kde změřily své síly Rakousko s Francií a jejími spojenci. Rakousko svou prohrou usnadnilo pozdější sjednocení Itálie.

¹⁰⁵ DUNANT, Henri. *Vzpomínka na Solferino*. Praha: za pomoci Regionální delegace Mezinárodního výboru Červeného kříže v Budapešti vydal Úřad Českého červeného kříže, 2004. S. 9-13.

¹⁰⁶ Tamtéž. S. 15.

¹⁰⁷ Tamtéž. S. 20.

¹⁰⁸ Tamtéž. S. 19.

¹⁰⁹ Tamtéž. S. 23-24.

S tím vším by si mnohem lépe poradili „dobrovolní, vybraní a snaživí ošetřovatelé, vyslaní příslušnými spolky se svolením vlády a na základě úmluvy učiněné mezi válčícími stranami.“¹¹⁰

Podle Dunanta by se takové společnosti dobrovolných ošetřovatelů měly vytvořit v době relativního míru, aby byly připraveny zasahovat v případě válečného konfliktu, při požárech, povodních a podobně. V knize vybízí Dunant všechny vlivné osobnosti, aby k jejich vytvoření napjaly své síly.¹¹¹

7.1 Vznik Mezinárodního výboru Červeného kříže a Ženevské úmluvy

7.1.1 Mezinárodní výbor Červeného kříže

Ve druhé polovině 19. století existovala v Ženevě Společnost pro veřejné blaho, jejímž prezidentem byl Gustave Moynier.¹¹² Právě tato společnost se stala základnou, na které mohl Henri Dunant začít stavět a uskutečňovat svou myšlenku nadnárodní pomocné společnosti. Jeho kniha *Vzpomínky na Solferino* vzbudila velký ohlas a jen málokdo se necítil dotčen pocitem, že je třeba učinit kroky k tomu, aby se něco podobného už neopakovalo. Na schůzi zmíněné společnosti, konané roku 1863, byl ustaven „výbor pěti“, který měl za úkol Dunantovu myšlenku dále rozpracovat a navrhnout její reálnou podobu. Ve výboru zasedal Henri Dunant, Gustave Moynier, Théodore Maunoir,¹¹³ Henri Guillaume Dufour¹¹⁴ a Louis Appia.¹¹⁵ Výbor se brzy prohlásil za mezinárodní, neboli za Komitét. Ústřední byla role Henriho Dunanta, který cestoval do zahraničí a přesvědčoval představitele států o tom, jak je důležité, aby tuto myšlenku podpořili.¹¹⁶

V září 1863 byla do Ženevy svolána mezinárodní konference za účasti představitelů šestnácti evropských států: Velké Británie, Francie, Itálie, Švédska, Švýcarska, Španělska, Ruska, Nizozemí, Bavorska, Rakouska, Würtensberska, Saska, Hesenska, Pruska, Bádenska a Hannoverska.

¹¹⁰ Tamtéž. 41.

¹¹¹ Tamtéž. S. 48.

¹¹² Gustave Moynier (1826-1910) byl švýcarský právník, aktivní v mnoha ženevských dobročinných organizacích.

¹¹³ Théodore Maunoir (1806-1869) patřil mezi významné švýcarské chirurgy.

¹¹⁴ Guillaume Henri Dufour (1787-1875), generál švýcarské armády, zabýval se stavitelstvím mostů a topografií.

¹¹⁵ Louis Appia (1818-1918) byl stejně jako Théodore Maunoir chirurg, ale působil v oblasti vojenské medicíny.

¹¹⁶ ŠVEJNOHA, Josef. *Historie mezinárodního Červeného kříže*. Praha: Úřad Českého Červeného kříže, 2008. S. 29-30.

Bylo rozhodnuto o vzniku jednotlivých národních Výborů pro pomoc raněným (Pomocných společností) s vlastní autonomií a také o tom, že jejich členové budou řádně proškolení. Na tomto setkání byl jako univerzálně platné označení zdravotníků zvolen červený kříž na bílém poli, mimo jiné jako gesto vzhledem k hostitelskému Švýcarsku.

Právě tato konference dala vzniknout Mezinárodnímu výboru Červeného kříže, který byl ale až do roku 1876 nazýván Mezinárodní výbor pro pomoc raněným vojákům. Heslem, které od této doby zaštiťuje aktivitu Červeného kříže, se stalo latinské *Inter arma caritas* neboli Milosrdenství mezi zbraněmi.¹¹⁷

7.1.2 Ženevské úmluvy

Brzy se ukázalo, že bude potřeba pevně stanovit postavení zdravotníků na bitevním poli, právně zabezpečit otázku jejich neutrality a z toho plynoucí ochrany. Hned roku 1864 byla proto svolána diplomatická konference a místem setkání se stala opět Ženeva. Právě proto nese nejen text, na kterém se tehdy političtí představitelé shodli, ale také dokumenty následující v pozdějších letech název Ženevské úmluvy.¹¹⁸ První Ženevská úmluva se týkala zlepšení osudu raněných v polních armádách.¹¹⁹

Základem mezinárodního humanitárního práva se však staly až o mnoho později čtyři Ženevské úmluvy přijaté v roce 1949. Jejich ustanovení následovalo po Mezinárodní konferenci Červeného kříže, která se konala v roce 1948 ve Stockholmu. Do současnosti byly Ženevské úmluvy přijaty 194 státy světa. Čtyři Ženevské úmluvy nesou následující názvy:

- I. Úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v polních armádách.
- II. Úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a ztroskotaných příslušníků ozbrojených sil na moři.
- III. Úmluva o zacházení s válečnými zajatci.
- IV. Úmluva o ochraně civilních osob za války.

¹¹⁷ ŠVEJNOHA, Josef. *Historie mezinárodního Červeného kříže*. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 2008, s. 31.

¹¹⁸ Tamtéž. S. 40-41.

¹¹⁹ Tamtéž. S. 42.

Mezinárodní hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce se řídí sedmi principy. Jsou to princip lidskosti, nestrannosti, neutrality, nezávislosti, dobrovolnosti, jednoty a světovosti.¹²⁰

¹²⁰ Mezinárodní hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce. ČESKÝ ČERVENÝ KŘÍŽ. *Červený kříž* [online]. Praha, 1999-2013 [cit. 2014-06-22]. Dostupné z: <http://www.cervenýkriz.eu/cz/hnuti.aspx>.

8 Rakouský Červený kříž

Ještě před vznikem národní společnosti Červeného kříže patřily Čechy a Morava pod Rakouskou společnost Červeného kříže. Slovensko bylo součástí Uherské společnosti Červeného kříže. Jednotlivé společnosti byly rozděleny na zemské organizace a ty se dále dělily na zemské pomocné spolky, zvláště mužské a ženské. V Čechách tak od roku 1868 existoval Vlastenecký pomocný spolek pro Království české a vedle toho jeho dámská varianta. Mezinárodní výbor Červeného kříže tento rok později uznal jako rok založení Červeného kříže na našem území. Členská základna Vlasteneckého spolku sestávala hlavně z lidí v dobrém společenském postavení. V Uhrách bylo členství, hlavně v dámských kruzích, dokonce módní záležitostí. Před rokem 1918 spadaly všechny tyto spolky pod Rakousko-Uhersko a byly věrné monarchii. Spolky v podstatě fungovaly jako pomocná ruka vojenské zdravotnické služby a hlavní náplní jejich práce byla příprava na případnou mobilizaci. V této souvislosti byli převážně členové veteránského spolku školeni, aby mohli obsluhovat čtyři transportní kolony. Jejich řady rozšiřovali ještě ošetřovatelé. V případě války bylo domluveno, že v pražských Ferdinandových kasárnách v Karlíně bude zřízena nemocnice s osmi sty lůžky. Kromě toho byla uzavřena dohoda s mnoha soukromými osobami a ústavy, že v případě potřeby také poskytnou lůžka pro raněné.¹²¹

Mimo přípravy na mobilizaci se Vlastenecký spolek zabýval také podporou potřebných a v případě náhlých událostí, například povodní, rozdával v omezené míře mimořádné příspěvky. Podporovány byly vdovy, sirotci a invalidé. Zdrojem příspěvků byly finanční a materiální sbírky, plesy a tomboly.

Hlavní náplní práce Dámského pomocného spolku Červeného kříže pro Království české bylo zřizování lůžek pro raněné a poskytování první pomoci vojákům. Dámy také sbíraly zdravotnický a další potřebný materiál. V roce 1882 v Praze vznikl Spolek ošetřovatelek.¹²²

¹²¹ ŠVEJNOHA, Josef. *Stručný přehled historie ČSČK*. Praha: Federální výbor Československého Červeného kříže v nakladatelství Univerzum, 1990. S. 7-8.

¹²² Tamtéž. S. 9.

Pro ošetřovatelky byla zřízena škola, která ale neposkytovala pravidelnou výuku. Jejich vzdělávání omezovalo také to, že jim byl odepřen přístup do nemocnic, kde by mohly získat praktické zkušenosti.

Větší podporu úřadů získal spolek po zavedení kurzů v němčině. Z celkového pohledu ale kurzy neměly příliš velký úspěch. S blížící se válkou byl roku 1913 ošetřovatelkám konečně umožněn přístup do nemocnic (na klinice MUDr. Piřhy¹²³ a na oddělení chirurgie profesora Jedličky¹²⁴). Významně se o to zasloužila Františka Fajfrová,¹²⁵ která působila jako prozatímní ředitelka České ošetřovatelské školy při Všeobecné nemocnici v Praze. Po vzniku samostatného Československa převzal správu školy Československý Červený kříž. Později se výchovy diplomovaných ošetřovatelek ujal stát a Červený kříž se zaměřil na přípravu dobrovolných sester a laických zdravotníků.¹²⁶

Důležitou předválečnou organizací bylo také České srdce, v němž pracovala i Alice Masaryková. Sdružení založili čeští spisovatelé a sociální pracovníci, kteří chtěli pomoci snížit bídu a hlad ve městech a jejich bezprostřední okolí. Sdružení po první světové válce pokračovalo v činnosti a do některých jeho aktivit se znovu zapojovala i Alice Masaryková.

¹²³ Václav Piřha (1865-1922) byl český gynekolog a porodník. V letech 1913-1922 byl přednostou I. Gynekologicko-porodnické kliniky v Praze.

¹²⁴ Rudolf Jedlička (1869-1926) byl český lékař, který se kromě svého oboru aktivně podílel na společnosti prospěšných aktivitách. Podporoval mnohé sociálně zdravotnické iniciativy. V roce 1913 založil ústav pro tělesně postižené děti.

¹²⁵ Františka Fajfrová (1860-?) byla zakladatelkou a první ředitelkou České ošetřovatelské školy v Praze.

¹²⁶ ŠVEJNOHA, Josef. *Stručný přehled historie ČSČK*. Praha: Federální výbor Československého Červeného kříže v nakladatelství Univerzum, 1990. S. 10-11.

9 Vznik Československého Červeného kříže

Po vzniku Československé republiky se Alice Masaryková znovu zapojila do řady společenských a sociálních aktivit. Spoušť, kterou po sobě zanechala válka, přímo vybízela k humanitární činnosti. Pro své zkušenosti byla Alice Masaryková novou vládou zvolena, aby dohlížela na sociální organizace, ústavy a školy v tomto oboru. Ještě za monarchie existoval jako součást Rakouské společnosti Červeného kříže Vlastenecký pomocný spolek pro království české a jeho dámská sekce. Oblast jejich vlastní humanitární aktivity nebyla příliš rozsáhlá, oba spolky spíše poskytovaly oporu zdravotnickým službám. Se vznikem Československé republiky ale vyvstala potřeba zřídit samostatnou pobočku Červeného kříže pro Československo.¹²⁷

Jedním z hlavních bodů, které Alice Masaryková rakouskému Červenému kříži vytýkala, bylo to, že se jeho aktivity zaměřovaly především směrem k možnému válečnému konfliktu a jeho následkům. K tématu pohotovosti dr. Masaryková říká: „*Úkolem Červeného kříže je, aby byl připraven pomáhati trpícím v době války. My pravíme: Být tak připraven pro válku, by válce předešel. Jsme pohotově, ale vše co tvoří tuto naši pohotovost, je plně využito teď, v dobách míru. Naše pohotovost je živá právě proto, že slouží zdraví a míru.*“¹²⁸ Rakouský Červený kříž se však věnoval pouze pohotovosti pro případ války. Jak výstižně uvádí Otakar Dorazil v práci z roku 1929: „*organisace tato nám byla duchem cizí a hlásila se k životu jen tehdy, když macešský stát žádal od nás daň nejtrpčí, daň krve*“.¹²⁹ Sociálním otázkám se nevěnovala taková pozornost. Lidé trpěli důsledky války a špatné výživy. Záměrem Alice Masarykové bylo, aby se nový Československý Červený kříž od starého rakouského modelu lišil nejen v tomto ohledu, ale i v dalších bodech. „*Uvědomila jsem si, že i dnes musíme mítí tutéž odvahu, kterou měli zakladatelé Červeného kříže v šedesátých letech minulého století, že musím jednat s toutéž vervou a vírou, jako jednali oni. Dunant a jeho spolupracovníci přišli s novou myšlenkou, která se zpočátku zdála nemožnou: že je příkazem lidskosti pečovati za války i o raněného nepřítele. Nyní přichází Červený kříž s novou, zdánlivě rovněž neuskutečnitelnou myšlenkou.*

¹²⁷ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 245.

¹²⁸ LA PNP, fond Alice G. Masaryková, karton 2, inv. č. 542. Strojopis myšlenek a úvah dr. Masarykové. Zapsala Iva Šmakalová.

¹²⁹ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929, s. 6.

*Žádá, abychom se všichni spojili a tak válce předešli, neboť bychom ani nestačili hrůzy války hojit.*¹³⁰ Červený kříž se měl postarat o založení institucí typu sanatorií nebo sirotčinců, které by o potřebné pečovaly. Tyto a mnohé další návrhy uvedla Alice Masaryková na ustavující schůzi, která se konala roku 1919 v Obecním domě.¹³¹

Schůze se účastnili jak sociologičtí odborníci, tak mnoho osobností kulturního života. Byla sestavena delegace, která se vypravila za prezidentem Masarykem, aby svým podpisem stvrdil vznik Československého Červeného kříže a jmenování Alice Masarykové jeho předsedkyní. T. G. Masaryk tak učinil se slovy: *„Uznávaje nutnost vybudování ústřední organizace československého ČK pro oblast celé republiky, jmenuji Tě předsedkyní československého ČK a pověřuji, abys ihned vykonala vše, čeho třeba ku zorganizování této instituce a k tomu, aby československý ČK mohl bezodkladně zahájit své působení a vejít ve styk s mezinárodními organizacemi ČK na základě ženevské konvence a dodatečných úmluv mezinárodních.*

*T. G. Masaryk.*¹³²

Odpověď Alice Masarykové zněla: *„Presidentu Republiky československé: Děkuji Ti za důvěru, kterou jsi mi projevil, jmenovav mě předsedkyní ČSČK. Slibuji Ti, že budu pracovat ze všech svých sil tak, abych se mohla zodpovídati Tobě, těm, kteří v naší republice trpí nejvíce a věčné spravedlnosti, za níž jsme schopna život položit.*¹³³

Toto oficiální stvrzení vzniku samostatného ČSČK znamenalo úplné vykročení novým směrem, zpod vlády jak rakouského, tak uherského Červeného kříže. V souvislosti s tím byli stávající vedoucí členové spolků, převážně Němci, nahrazeni českými pracovníky.¹³⁴ Tak vznikla na území Československé republiky jen jedna národní společnost Červeného kříže, jak tomu má správně být podle mezinárodních úmluv. Vnitřní organizace Československého Červeného kříže vznikla podle vzoru Amerického Červeného kříže.¹³⁵

¹³⁰ LA PNP, fond Alice G. Masaryková, karton 2, inv. č. 542. Strojopis myšlenek a úvah dr. Masarykové. Zapsala Iva Šmakalová.

¹³¹ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 246.

¹³² LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. s. 247.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 112.

Místní spolky ČSČK byly rozděleny do čtyř sekcí. Česká měla sídlo v Praze, slovenská v Martinu, moravskoslezská v Brně a podkarpatská sekce sídlila v Mukačevu. Největší národnostní menšiny, Němci a Maďaři, byli organizováni ve vlastních spolcích. Inspirací pro hierarchické uspořádání ČSČK byl rovněž Americký Červený kříž. V čele stála předsedkyně, Alice Masaryková.

Dalšími vysokými orgány byl Hlavní stan se čtyřadvaceti členy a Výkonný výbor, který se staral o rozpočet a další provozní záležitosti. Záštitu nad celou organizací držel československý prezident.¹³⁶ Jako jednacím jazykem se používala čeština nebo slovenština. Než se našly vhodné prostory, bylo ústředí ČSČK provizorně zřízeno v části bytu Alice Masarykové na Hradčanech. Později se přestěhovalo do Clannerova paláce.¹³⁷ Tou dobou už se Alice Masaryková stala žijící legendou a mnoho lidí věřilo, že je jen málo věcí, které nedokáže. Lidé se na ni osobně obraceli s nesčetnými prosbami o pomoc v nesnadných životních situacích. Počet prosebníků a žadatelů postupem času rostl, proto jim byly adresovány předtištěné a Alicí Masarykovou podepsané karty s žádostí, aby se obrátili na místní pobočku Červeného kříže.¹³⁸ Na kartách se znakem Červeného kříže byl následující text: „*Dostala jsem Vaši žádost. Tak jako Vy, obraťte se na mne tisíce jednotlivců, a ač bych ráda pomohla, nestačím. Obráťte se o radu na nejbližší místní spolek Československého Červeného kříže. Srdečně Vás pozdravuje dr. Alice G. Masaryková.*“¹³⁹

Vykonávání funkce předsedkyně Československého Červeného kříže brala Alice Masaryková jako své poslání. Proto musela omezit většinu ostatních aktivit. Neměla už tolik času věnovat se protialkoholnímu aktivismu (například v abstinenčním hnutí) a dalším spolkům. Dalo by se říci, že ji činnost pro ČSČK zcela pohltila. Organizovala mnoho aktivit a také ráda jezdila na inspekční cesty do různých krajů Československé republiky. Zajímala se o to, jak krajské spolky a sdružení fungují, jaké jsou jejich hlavní problémy a jak jsou úspěšné v jejich řešení.

¹³⁶ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 248.

¹³⁷ Clannerův palác se měl nalézat, jak uvádí Radovan Lovčí, v Karmelitské ulici v Praze.

¹³⁸ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 249.

¹³⁹ MÚ AV ČR, fond Alice Garrigue Masaryková, karton 6, jednotka 37, Československý Červený kříž 1918-1922.

Dr. Masaryková v jednom ze svých spisů vysvětluje, jak vnímá znak červeného kříže a co pro ni znamená: *„Hnutí Dunantovo se rozrostlo za poměrně krátkou dobu sedmi desetiletí do veliké šíře a hloubky. Zdá se mi, že to není jen shoda okolností ani pouhá náhoda, že toto hnutí má ve svém znaku kříž. Kříže používáme při označování světových stran, slouží k orientaci. Kříž je i významným duchovním symbolem. Svislé rameno kříže spojuje nebe se zemí – ušlechtilé zásady se projevují ve skutcích denního života; vodorovné rameno spojuje východ se západem – trpělivost, význačná vlastnost východu, se spojuje s činorodou vůlí západu. Jako náboženský symbol označuje kříž vítězství pravdy a lásky nad lží a sobectvím. Proto je mně kříž nejen odznakem, ale i obsahem naší práce. V jistém smyslu podnikáme dnes ve znamení kříže nové křížové tažení. Cílem tohoto tažení je zdraví, účinná láska mezi občany a mír mezi národy.“*¹⁴⁰

Smyslem Červeného kříže je podle dr. Masarykové *„pomáhati lidem, aby mohli žít lidsky.“* Svou prací také pěstuje *„reálný a praktický pacifismus“*, jeho členové pracují pro *„dorozumění mezi národy, pro větší spravedlnost a pro plný rozvoj každého člověka“*. *„Červený kříž žádá, aby silnější pomáhal slabšímu, zdravý churavému, člověk šťastný v rodině a v přátelství těm, kteří jsou opuštěni.“* Atmosféra dobré vůle, která tímto způsobem vzniká, budí pocity soudržnosti a odpovědnosti za sebe i za druhé. Ve svém spise dr. Masaryková zdůrazňuje, že tělesné a duševní zdokonalování by nemělo být účelem samo o sobě, mělo by být předpokladem kulturního a lidského života. Zdravý člověk není podle ní jen ten, kdo není nemocný, ale ten kdo navíc *„všestranně rozvinul své tělesné, mravní a duchovní schopnosti“*. Cílem Červeného kříže je soužití právě takových lidí, kteří jsou duševně i tělesně zdraví, ušlechtilí a radostní.¹⁴¹

¹⁴⁰ LA PNP, fond Alice G. Masaryková, karton 2, inv. č. 542. Strojopis myšlenek a úvah dr. Masarykové. Zapsala Iva Šmakalová. S. 3.

¹⁴¹ Tamtéž.

9.1 Situace v Československu a první kroky ČČSK

Většina oblastí Československa trpěla v poválečných letech nedostatkem. Nejtěživější byl asi nedostatek mléka, na nějž doplácely hlavně děti. Dalším znepokojivým faktem byla vysoká dětská úmrtnost. Početné byly také případy onemocnění tuberkulózou. Z celého Československa lidé nejvíce strádali na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Jak píše Otakar Dorazil, nedostatek ošacení a prádla se projevoval i v nemocnicích, které měly velkou spotřebu ložního prádla. Je zřejmé, že po nápravě volalo mnoho oblastí.¹⁴²

I přes výrazné zlepšení celkové sociální a zdravotní situace zůstávalo v republice stále mnoho lidí, jimž bylo potřeba pomoci. Když kromě toho navíc mohla kdykoli nastat živelná nebo jiná katastrofa, mohla si Alice Masaryková o deset let později, roku 1929, kladně odpovědět na otázku, zda je Československého Červeného kříže vůbec potřeba.¹⁴³ Kolem roku 1923, kdy na Slovensku a na Podkarpatské Rusi byl stále nedostatek stravovacích a zdravotnických zařízení stejně jako sirotčinců, se aktivita Československého Červeného kříže v Čechách a na Moravě ubírala poněkud jiným směrem. Pracovalo se na rozvíjení organizace první pomoci, vzniku záchranných stanic a na rozšiřování řad Dorostu.¹⁴⁴

9.2 Pomoc ze zahraničí

V počátcích se jako neocenitelná výhoda ukázaly zahraniční kontakty, které měla Alice Masarykové ve Spojených státech amerických a jinde ve světě. Právě Spojené státy americké poskytly nově zrozenému Československému Červenému kříži ve válkou zbědované republice významnou materiální pomoc. Díky přičinění Alice Masarykové získal ČČSK velkou finanční podporu od Rockefellerovy nadace pro veřejné zdravotnictví, spojenou i se stipendii na zahraničních školách pro pět československých lékařů.¹⁴⁵

¹⁴² DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 112.

¹⁴³ Tamtéž. S. 49.

¹⁴⁴ Tamtéž. S. 140.

¹⁴⁵ Tamtéž. S. 262-263.

Významnou pomocí byly také prázdninové vyživovací akce pro československé děti, o něž se postaralo Švýcarsko a Švédsko. Dr. Masaryková se obrátila o pomoc také na Herberta Hoovera,¹⁴⁶ který vedl Americkou podpůrnou organizaci. Jeho mise do Československa dovezla obrovskou humanitární zásilku, která obsahovala převážně potraviny, rybí tuk a mýdlo.

Díky misi dr. H. O. Eversola z Amerického červeného kříže bylo možné postavit dvacet dva poraden „Naším dětem“.

Francouzské dámské spolky Červeného kříže pořádaly materiální sbírky pro novou Československou republiku a pomoc byla rychle vlakem dopravena do místa určení. Množství šatů, hraček a potravin tak mohlo být rozděleno potřebným.¹⁴⁷ První zahraniční návštěva Alice Masarykové jako předsedkyně Československého Červeného kříže vedla do Paříže. Setkala se tam například s představiteli Amerického a Kanadského Červeného kříže. Výsledkem její návštěvy byla velká zásilka nemocničního materiálu od Kanadského Červeného kříže. Americký Červený kříž vyslal vybavený tým lékařů na pomoc československým legionářům na Sibiř a americký Dorost podpořil letní kolonii pro podvyživené děti ve slovenském Smokovci.

V Anglii byl založen Anglo-český fond, který organizoval sbírky ošacení pro Československo. Hlavní postavou fondu byla Muriel Pagetová, která pomáhala příslušníkům československých legií na Sibiři a setkala se tam i s prezidentem Masarykem. S několika svými spolupracovnicemi se poté rozjela na Slovensko, kde vykonaly mnoho prospěšné práce.¹⁴⁸ Založily nemocnici v Turzovce a dětskou nemocnici v Bytčici. V Košicích pomohly zřídit rekonvalescentní ústav a v Modré díky jejich podpoře vznikl dětský domov. Velmi důležité byly také mobilní očkovací stanice, které se osvědčily při epidemiích. Kromě toho bylo zřízeno nespočet stravovacích a sociálně zdravotních stanic.

¹⁴⁶ Herbert Clark Hoover (1874-1964) byl ředitelem Americké podpůrné organizace (U.S. Food Administration). Známý pro humanitární činnost v Belgii během první světové války. V letech 1929-1933 byl jednadvacátým prezidentem Spojených států.

¹⁴⁷ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž:: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 113.

¹⁴⁸ Tamtéž. S. 114.

Asi největší humanitární pomoc obdrželo Československo od Amerického Červeného kříže. Zásahu na úspěšnosti sbírek měli také krajané žijící v USA. Humanitární pomoc tak organizoval kapitán Emanuel Kostka, spolupracovník T. G. Masaryka. Vzedmulo se v nich národní cítění a pocit sounáležitosti s těmi, kteří doma ve vlasti strádali hladem a nemocemi. Materiální pomoc byla dopravována v bednách lodní dopravou, „loděmi lásky“ jak je tehdy nazývali. Hlavní skladiště darů, které ČSČK získal ze zahraničí, bylo v Praze na Smíchově. Jak uvádí Otakar Dorazil, do konce roku 1919 bylo vypraveno 193 vagonů s oblečením, nemocničním materiálem, potravinami a léky. Dary přicházely ještě další dva roky. Materiální pomoc se ve skladištích třídila a balíky se rozesílaly na adresy potřebným nebo dalším spolupracujícím organizacím, které je dále rozdělovaly.

Velké dary ze zahraničí někdy nesměřovaly na ústředí ČSČK, ale byly rovnou adresovány českým nebo slovenským nemocnicím a jiným institucím.¹⁴⁹

9.3 Liga Červeného kříže

Liga červeného kříže sdružovala jednotlivé spolky Červeného kříže. Mezi její hlavní úkoly patřilo seznamování široké veřejnosti i v odlehlejších koutech republiky se zdravotními a hygienickými programy Červeného kříže. Osvěta se ukázala jako velmi potřebná hlavně na Podkarpatské Rusi a na Slovensku. Aby se informace dostaly k co největšímu počtu lidí, osvěta byla uskutečňována formou promítání a přednášek. Pro promítání se používaly čtyři pojízdné autobusy, které zapůjčila Liga Červeného kříže. Méně populárními osvětovými médii byly ve vzdálených venkovských oblastech knihy a různé tištěné brožury, i když byly kromě češtiny tištěny také v rusínštině, maďarštině a slovenštině.

¹⁴⁹ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 116-117.

10 Humanitární pomoc Československého Červeného kříže

10.1 Situace na východě Československa

Sociální a zdravotní poměry na Slovensku a Podkarpatské Rusi se poměrně dost lišily od těch, které panovaly na zbytku území Československa. V Čechách a na Moravě už bylo školství na přijatelné úrovni a fungovalo zde také několik organizací, které se snažily zlepšit neutěšené zdravotní a sociální podmínky obyvatel. Podobnou síť bylo potřeba na východě Československa teprve vytvořit. Epidemie nemocí, se kterými se musely tyto oblasti potýkat, byly způsobeny hlavně nedostatečnou hygienou, a na to doplácely především malé děti.¹⁵⁰ Alice Masaryková jako předsedkyně Československého Červeného kříže často jezdila na inspekční cesty, které ji mnohokrát zavedly jak na Slovensko, tak na Podkarpatskou Rus.

Mezi důležité projekty Československého Červeného kříže bezpochyby patří tzv. učňovská akce, která začala v roce 1921. Chlapci z chudých oblastí Slovenska a Podkarpatské Rusi byli posíláni do Čech a na Moravu, aby se zde naučili řemeslům a našli pak doma uplatnění. Po počátečních nesnázích, kdy se část chlapců raději vracela domů, se akce ukázala jako úspěšná. Chlapci dostávali od ČSČK oblečení po celou dobu svého pobytu.¹⁵¹

Pracovnice dětských stanic Československého Červeného kříže na Slovensku a na Podkarpatské Rusi spolupracovaly s Jedličkovým ústavem v Praze a s podobným zařízením ve Slávnici. Snažily se děti tělesně nebo mentálně postižené umístit buď tam, nebo jim najít místo ve státních ústavech, popřípadě v rodinách. ČSČK také převzal pod správu mnoho již existujících institucí. Příklady vypočítává Otakar Dorazil: azyl pro neprovdané matky, útulnu pro opuštěné děti a ozdravovnu pro zdravotně ohroženou mládež v Bratislavě, jesle v Ružomberku a v Turčianském Svätém Martinu, chudobinec v Košicích nebo učňovský útulek a sirotčinec v Prešově. Důležitou institucí byla také nemocnice ve Spišské Sobotě. Na Podkarpatské Rusi takto fungoval všeobecný dispenzář v Hustu a zdravotní stanice ve Svaljavě.¹⁵²

¹⁵⁰ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 128.

¹⁵¹ Tamtéž. S. 139.

¹⁵² Tamtéž. S.140.

10.2 Slovensko

10.2.1 Alice Masaryková a Slovensko

Alice Masaryková měla ke Slovensku zvlášť blízko, už jako dítě jezdila v létě s rodinou do Bystričky, kde trávili léto na usedlosti rodiny Lehotských. Z usedlosti, která ležela v úrodné rovině, nebylo daleko k řece Turci. Z Bystričky bylo blízko také do Turčianského Svätého Martina, kam mnozí venkované chodili za prací.¹⁵³ Masarykovi se vždy účastnili vesnického života. Jak děti rostly, pomáhaly dětem Lehotských s prací na poli a jinde.¹⁵⁴ Alice Masaryková si Slovensko zamilovala.

Mezi významné projekty Alice Masarykové pod hlavičkou Československého červeného kříže na Slovensku bezpochyby patří založení Ústavu Milana Rastislava Štefánika v Turčianském Svätém Martinu. Na jeho vzniku se podílela jak Alice Masaryková s otcem, tak skupina amerických Slováků. Slavnostní otevření proběhlo roku 1926. V budově ústavu sídlila vyšší sociálně zdravotní škola, která byla první svého druhu na Slovensku. Mezi další činnost ústavu patřilo například pořádání přednášek, různých schůzí, výstav a vydávání časopisů. Ústav měl být také mateřskou institucí pro další zakládané zdravotnické školy. Při pořádání kulturních a dalších akcí pomáhali Alici Masarykové hlavně členové Matice slovenské a členky ženského spolku Živena.¹⁵⁵ Mnohostranné působení Alice Masarykové na Slovensku se setkávalo s velmi pozitivní reakcí obyvatel. Ráda podporovala kulturní aktivity a to se jí hlavně ve spolupráci s Maticí dařilo.¹⁵⁶

10.2.2 Situace na Slovensku

Slovensko bojovalo s podobnými problémy jako Podkarpatská Rus. Československý Červený kříž tu budoval nemocnice, sirotčince, stravovací zařízení a podobná zařízení. Dříve než ho tímto úkolem oficiálně pověřila vláda, starala se o stravovací akce organizace Československá péče o dítě. Bylo zřízeno kolem stovky kuchyní, které pomáhaly lidem z horských oblastí v dobách nevalné úrody. Stravovny byly mnohdy budovány vedle škol, což usnadňovalo malým školákům život.

¹⁵³ Masaryková, Alice. *Dětství a mládí: Vzpomínky a myšlenky*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994. S. 44.

¹⁵⁴ Tamtéž. S. 48.

¹⁵⁵ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 285.

¹⁵⁶ Tamtéž. S. 286.

Roku 1922, když se už poměry zlepšily, organizace se chystala pomalu ukončit působení. Vláda pověřila Československý Červený kříž, aby ve stravovacích akcích ještě pokračoval, protože bylo zřejmé, že jich je stále zapotřebí. Jak už bylo řečeno, stravovny byly budovány často vedle škol, a tím se zlepšila i školní docházka. A jak píše Otakar Dorazil, když děti dostaly ještě před vyučováním polévku, lépe jim to myslelo.¹⁵⁷

Alice Masaryková pozvala do Československa své kolegy z Amerického Červeného kříže, jehož členové potom působili na Slovensku několik dalších let. Za velmi závažnou pokládali tamní vysokou dětskou úmrtnost a nedostatečnou hygienickou prevenci. Proto byla zřízena poradenská centra pro nemajetné matky s dětmi, kde se jim dostávalo rad a lékařské péče. Matky se v poradnách dozvídaly o základech hygieny a jak se tímto způsobem vyhnout nemocem, dostávaly přednášky o správné výživě a dalších příbuzných oblastech. Činnost poraden se ukázala natolik prospěšná a potřebná, že štafetu po pracovnicích Amerického Červeného kříže převzal ČSČK.¹⁵⁸ Významnou osobností, která stejně jako ČSČK a AČK vykonala na Slovensku mnoho dobrého, byla přítelkyně Alice Masarykové Muriel Pagetová.¹⁵⁹ Pomáhala zakládat dětské domovy, stravovací zařízení pro děti, založila dětskou nemocnici, vývařovnu pro chudé a další ústavy.¹⁶⁰

Díky stravovacím akcím byl utišen největší hlad a bylo rozdáno ošacení, poté se otevřel prostor pro výchovu lidu, probuzení zdravotního uvědomění a přímý boj proti nemocem. Československý Červený kříž roku 1921 navázal na práci Muriel Pagetové a začal rozvíjet svou činnost v dětských sociálně zdravotních stanicích, které byly umístěny různě po krajích. Stanice vypadaly podobně jako české poradny Ochrany matek a dětí. Pokud byla stanice ve městě, fungovala jen jako poradna, nebyla zde poskytována lékařská péče. Na venkově se tak rodičům dostávalo nejen rad, jak správně pečovat o děti, ale byla zde i možnost přímého ošetření místním lékařem a byly tu k dostání také léky. Zdravotní sestra nebyla na stanici pořád. Tak tomu bylo ve městech, kde naopak nebyl stále přítomen lékař. Sestra na venkově docházela do jednotlivých rodin.¹⁶¹

¹⁵⁷ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 129.

¹⁵⁸ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 284.

¹⁵⁹ Lady Muriel Evelyn Vernon Finch-Hatton Pagetová (1876-1938) se aktivně zabývala filantropií a humanitární pomocí, a to jak v Británii, tak později ve střední a východní Evropě.

¹⁶⁰ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 284.

¹⁶¹ Tamtéž. S. 132-133.

Tyto stanice se na Slovensku velmi osvědčily. Časem se rozvinula spolupráce s organizací Živena, jejíž členky pomáhaly třeba se šitím prádla nebo pekly výživné suchary pro děti.¹⁶²

O osiřelé děti se na Slovensku staral Československý Červený kříž prostřednictvím své bratislavské pobočky. V roce 1924 byl otevřen ještě jeden sirotčinec v Prešově. Existoval rozsáhlý plán na vybudování mnoha ubytovacích zařízení pro osiřelé děti, ale nebyl realizován kvůli nedostatku finančních zdrojů.¹⁶³

10.3 Podkarpatská Rus

10.3.1 Situace na Podkarpatské Rusi

Ze všech oblastí Československa byla právě tady situace netěžší. V prvních poválečných letech neutěšenou situaci pomohla zmírnit hlavně humanitární pomoc ze Spojených států amerických. Alice Masaryková se obrátila s prosbou o pomoc na Rockefellerovu nadaci a ta na Podkarpatskou Rus vyslala tým lékařů – epidemiologů.¹⁶⁴ Americký Červený kříž podal pomocnou ruku a pro tuto příležitost poskytl zvláštní vlak. Fungoval jako nemocnice se vším potřebným, sklad zdravotnického materiálu, lékárna, izolační a desinfekční zařízení v jednom. Právě díky spolupráci Československého Červeného kříže s Americkým ČK vznikaly nové sirotčince, nemocnice, stravovací a jiná zařízení.

V rámci svých inspekčních cest zavítala Alice Masaryková na Podkarpatskou Rus několikrát. V Čechách byly ve prospěch této oblasti organizovány různé finanční sbírky. Zdravotnická a hygienická osvěta byla na Podkarpatsku ztížena hlavně tím, že v oblasti přetrvávala mezi lidmi vysoká negramotnost.¹⁶⁵

Nejpalčivějším problémem, se kterým se Podkarpatská Rus musela začátkem dvacátých let 20. století potýkat, byly epidemie a nedostatek prostředků na jejich vymýcení. Podobně jako na Slovensku zde organizace Československé péče o dítě v počátcích zřizovaly stravovací zařízení. Na pomoc jim přibyli i pracovníci ČSČK.

¹⁶² DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 136.

¹⁶³ Tamtéž. S.138.

¹⁶⁴ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S 281.

¹⁶⁵ Tamtéž.

Protože ale bylo potřeba postarat se i o hladovějící dospělé, Československý Červený kříž tu v letech 1920 a 1921 také provozoval stravovací akce. Roku 1921 Československá péče o dítě svou pomoc ukončila stejně jako na Slovensku. Ale také zde jí bylo stále potřeba, proto organizaci na přání vlády převzal Československý Červený kříž. Jak na Podkarpatské Rusi, tak na Slovensku zřizovaly se stravovny v blízkosti škol a všude se zlepšila školní docházka.¹⁶⁶

Zároveň se stravovacími akcemi, ale i později se rozdávalo šatstvo. V prvních poválečných letech to byly oděvy odeslané ze Spojených států amerických jako humanitární pomoc. Bylo jich třeba ale mnohem více a organizace této pomoci se nejprve ujala Československá péče o dítě a později ji převzal Československý Červený kříž.¹⁶⁷

Jako úspěšná se ukázala tzv. žákovská akce Československého Červeného kříže. Přespolní děti musely na cestě do školy častokrát zdolávat velké vzdálenosti a přespávat kde se dalo. Aby dlouhou cestu nemuseli žáci podnikat každý den, postavil Červený kříž blízko škol ubytovací zařízení.¹⁶⁸

Stejně jako na Slovensku, i na Podkarpatské Rusi vznikaly dětské zdravotní stanice a to pod názvem Poradny Ochrany matek a dětí. První stanice vznikla hned roku 1920.¹⁶⁹ Na Podkarpatsku působily také dva ústavy, které pečovaly o osiřelé děti. Jedním byl sirotčinec v Berešnici, druhým zařízením byl internát v Jasiné.¹⁷⁰

¹⁶⁶ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 130.

¹⁶⁷ Tamtéž. S. 132.

¹⁶⁸ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 282-283.

¹⁶⁹ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 136.

¹⁷⁰ Tamtéž. S. 138.

10.4 Boj s tuberkulózou a Masarykova liga

Důvodem ke vzniku Masarykovy ligy v roce 1919 byl vysoký počet nemocných a umírajících na tuberkulózu. Ve srovnání s některými státy západní Evropy dosahoval v Československu v letech 1918-1920 až trojnásobku. Tuberkulóza představovala jeden z nejtěživějších důsledků první světové války. Liga svou činnost zaměřovala na celé území Československa, tedy i na Slovensko a na Podkarpatskou Rus. Prostředky pocházely z velkorysých darů významných osobností společenského života, dobročinných spolků a jednotlivců.¹⁷¹ Sídlo Ligy bylo nejdříve ve Spálené ulici č. 12 (dnes městská poliklinika), později se přestěhovala do rozlehlého domu na náměstí Kinských. V roce 1923 se v Československu konal první vědecký sjezd proti tuberkulóze, kde byly prezentovány soudobé trendy a novinky v léčbě tuberkulózy dětí i dospělých, v organizaci léčebných a preventivních ústavů. Aktivity Ligy v dalších letech lze podle Milana Kubína shrnout do tří oblastí. Liga se soustředila na péči o nemocné, výchovnými přednáškami informovala veřejnost o tomto onemocnění a zabývala se prevencí u ohrožených jedinců, mezi než patřily hlavně děti.¹⁷²

Kromě už zmíněných dispenzářů byly organizovány prázdninové osady pro děti a mládež, které by mohly být tuberkulózou ohroženy. Osady byly poměrně dobře zavedené v Čechách a na Moravě. Na Slovensku byla první osada vytvořena až v roce 1923. Další osady už na Slovensku nevznikaly, ale ve Smokovci byl otevřen léčebný ústav, který se zaměřoval právě na prevenci a léčbu tuberkulózy. Jedna osada vznikla také na Podkarpatské Rusi. Československý Červený kříž spolupracoval s Masarykovou ligou a pomáhal s umístěním tuberkulózních dětí z různých koutů republiky do českých a slovenských léčebných ústavů.¹⁷³

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava prováděla Liga svou činnost nadále, ale už bez zaštiťujícího jména Masarykova v názvu. I přes omezující úřední nařízení mohla Liga vyvíjet svou činnost až do roku 1942.

¹⁷¹ KUBÍN, Milan. Kapitoly z historie: Začátky a konce Masarykovy ligy proti tuberkulóze. *Kazuistiky v alergologii, pneumologii a ORL* [online]. 2013, roč. 2, č. 10 [cit. 2014-06-24]. Dostupné z: http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.pneumologie.cz%2Fupload%2F1387202057.pdf&ei=BDupU-iEMui47Ab3jIDACg&usg=AFQjCNFqLI2995Om_OYhflGKKZvwMFhI9Q&sig2=oh5hvA_hUVyZcXsHrLEdDw, s. 1.

¹⁷² Tamtéž. S. 2.

¹⁷³ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 13.

V jejích řadách našli uplatnění pracovníci Československého Červeného kříže, který byl za války rozpuštěn. Po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heidricha se někteří přední představitelé Ligy podíleli na ukrývání parašutistů Josefa Gabčíka a Jana Kubiše. Po prozrazení bylo deset pracovníků Ligy i s rodinami popraveno.¹⁷⁴ V roce 1950 převzal Ligu do správy Československý Červený kříž.¹⁷⁵

10.5 Pomoc Rusku

Počátkem dvacátých let směřovala československá zahraniční humanitární pomoc do Ruska a na Ukrajinu. Obyvatelé tam strádali nejen vinou neúrody, ale i v důsledku politické situace. Obojí vedlo k nedostatku potravin a v některých oblastech se rozšířil hladomor. Alice Masaryková byla otřesena situací, kterou znala z reportáží a ze zpráv sociální pracovníků, a začala organizovat humanitární pomoc pro Rusko. Podle těchto zpráv nebyly výjimečné ani případy zoufalého kanibalismu. V Československu se na různých místech konaly materiální a finanční sbírky a z vybraných peněz se nakupovaly potraviny. Do akce se zapojili také členové Dorostu ČSČK a na školách informovali o tom, jakým způsobem mohou lidé pomoci. Stranou nezůstala ani organizace České srdce, na pomoci se podíleli také skauti a legionáři. Hladomor a chudoba postihly nejvíce oblasti Samary, Povolží, Petrohradu a Alexejevské volosti,¹⁷⁶ kam putovaly vagony s humanitární pomocí Československého Červeného kříže.¹⁷⁷

Součástí humanitární pomoci Rusku byla kromě jiného i ošacovací sbírka. Zásilka oblečení a obuvi směřovala do Petrohradu a do Moskvy. Na pozvání přijelo do Československa několik stovek dětí z hladem postiženého Simbirska. O ruské děti s nasazením pečovalo také mnoho českých rodin. S hledáním vhodných rodin pomáhal Dorost ČSČK a Zemská komise pro péči o mládež. Více než polovina z asi čtyř set dětí nakonec v Československu zůstala.¹⁷⁸

¹⁷⁴ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 6-7.

¹⁷⁵ Tamtéž. 12.

¹⁷⁶ Volost' se nazývají administrativně správní jednotky v Rusku a v několika dalších zemích.

¹⁷⁷ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 295.

¹⁷⁸ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 153.

Pro lepší koordinaci pomoci a sbírek bylo roku 1922 ustanoveno Ústředí československé dobrovolné pomoci v Rusku a na Ukrajině. V jeho čele samozřejmě stanula Alice Masaryková. Koordinací humanitární pomoci těmito oblastem v mezinárodním měřítku se zabýval Nansenův fond.¹⁷⁹

Jako reakce na příval uprchlíků z Ruska byl v rámci OSN vytvořen úřad Vysokého komisaře pro uprchlíky. V jeho čele stanul norský badatel Fridtjof Nansen. Úřad zajišťoval, aby ruští uprchlíci, kteří byli zbaveni právní ochrany své země, získali díky tzv. Nansenově pasu ochranu mezinárodní. Nový průkaz totožnosti umožňoval uprchlíkům, aby mohli bez problému opustit první zemi, která je přijala, a cestovat dál. Úřad celkově organizoval přijetí uprchlíků v hostitelských zemích a rozdělování pomoci prostřednictvím jednotlivých humanitárních organizací.¹⁸⁰

Československá veřejnost celkově reagovala na humanitární pomoc Rusku vstřícně a lidé v rámci svých možností do sbírek ochotně přispívali. Alice Masaryková jako předsedkyně ČSČK musela vstoupit v jednání s představiteli ruského Červeného kříže. A to jak s jeho pracovníky v exilu, tak i s jeho sovětskými představiteli v samotném Rusku. Roku 1920 do Československa zavítala delegace sovětského Červeného kříže. Jeho pracovníci museli být ale brzy odvolání ze své mise. Delegace se spíše než humanitárními úkoly zabývala politickou propagandou, špionáží a nábořem. Podobně tomu bylo i v Maďarsku, Polsku a v Německu, kde aktivity pracovníků sovětského Červeného kříže vyvolaly pozdvižení. Zkrátka jednání Alice Masarykové, případně Edvarda Beneše nebo T. G. Masaryka, s představiteli ruského Červeného kříže nebo s obchodníky z této oblasti vyvolávalo pohoršení zvláště v konzervativních kruzích. Deník *Národ* obviňoval předsedkyni Československého Červeného kříže z toho, že sympatizuje se sovětskou ideologií. Není snad třeba dodávat, že neprávem a že se jednalo o nevkusný demagogický útok.¹⁸¹

¹⁷⁹ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 295.

¹⁸⁰ ČERMÁKOVÁ, Lucie. *Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky* [online]. Praha, 2009 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0CDMQFjAC&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fwebapps%2Fzfp%2Fdownload%2F8800029630%2F%3Fflang%3Dcs&ei=8rdDVdbxB4T6Uua6gcgH&usg=AFQjCNH2YjcA2WwX9UopQpHT2Vi7MNT-5g&sig2=LwHZcAv6zg9whNP_OL_vNA. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Mgr. Věra Honusková. S. 10.

¹⁸¹ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 296.

10.6 Pomoc ruským přistěhovalcům v Československu

Od roku 1920 do Československa proudil mohutný tok uprchlíků z Ruska. Občanská válka a vítězství bolševiků vyhnalo ze země mnoho obyvatel. Vedle civilního obyvatelstva hledali azyl také vojáci z protibolševických armád. Přicházeli většinou jen s tím, co měli na sobě, byli vyhladovělí a trpěli nemocemi. Československý Červený kříž k péči o ně volala jak jeho mezinárodní povinnost, tak pověření od československé vlády. Na Maltézském náměstí v Praze, v kasárnách u Brusky a na Újezdě vznikly útulny, kde bylo možné Rusy ubytovat, dát jim ošacení a stravu.¹⁸²

S péčí o ruské přistěhovalce pomáhalo ve dvacátých letech v Československu kromě ČSČK asi dvanáct ruských pomocných organizací. O stravování přistěhovalců se částečně starala i misie metodistů ze Spojených států amerických. Začátkem roku 1921 se všechny organizace sdružily pod Československý Červený kříž, který pak přistěhovalce přiděloval dalším pomocným organizacím podle jejich možností a kapacit. Tím se logistika pomoci přistěhovalcům celkově značně zjednodušila. Československý Červený kříž se sám snažil pomoci nemocným, ženám s dětmi a invalidům. Sháněl a zařizoval zaměstnání, kde by se přistěhovalci mohli uplatnit. Ženy mohly pracovat v dílnách, kde šily prádlo. Váleční a jiní invalidé zase dostali možnost pracovat v krejčovských a obuvnických dílnách. Děti se buď ujaly české rodiny, nebo byly umístěny v ústavech.¹⁸³

V roce 1922 se ukázalo, že mnoho přistěhovalců trpí tuberkulózou. Bylo potřeba je začít ošetřovat a nalézt pro ně umístění. Bezplatné ošetření jim nabízel dispenzář na Hradčanech a poskytovali ho také v dalších nemocnicích, klinikách a sanatoriích. Nemocní studenti byli ošetřováni v lazaretu v pražské Libni. O rok později byly na Hradčanech vyčleněny dva domy – v jednom se mohly ubytovat ruské opuštěné a slabé ženy a ve druhém domě bydleli muži, legionáři a invalidé.¹⁸⁴

¹⁸² DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 149.

¹⁸³ Tamtéž. S. 150.

¹⁸⁴ Tamtéž. S. 151.

11 Další aktivity v rámci ČSČK

11.1 Štědré dny

S myšlenkou tzv. štědrých dnů přišla Alice Masaryková hned po válce. Válka po sobě zanechala nesmírné škody a bylo třeba rychle začít s jejich nápravou. K tomu měly napomoci právě štědré dny, které se konaly nikoli o Vánocích, ale například v březnu 1919. V ulicích se objevily vývěsky, jimiž Alice Masaryková vyzývala občany k tomu, aby shromažďovali ve sbírkách nábytek, potraviny, pokrývky a léky nebo aby přispívali finančně. S organizací sbírek pomáhaly místní odbory a jejich pracovníci měli viditelné označení červeného kříže. Alice Masaryková vyzvala k všeobecnému uvědomění a pomoci slovy „*Členové místních odborů, uspořádejte sbírky dům od domu a dne 23. a 25. března na ulicích! Zábavní podniky věnujtež z hrubého příjmu těchto dní aspoň 15 %, obchodní a průmyslové podniky aspoň 2 % z týdenní tržby! Přispějtež jednotlivci, přispějtež spolky, ústavy i banky!*“ Štědré dny se měly stát důkazem toho, že československý národ je schopen pomoci svým občanům, že soucítí s trpícími a takto vyjadřuje svou důvěru k novému Červenému kříži.¹⁸⁵

Zpráva finančního oddílu Československého Červeného kříže za období od března do prosince roku 1919 hovoří o první akci nazvané „štědré dny“. Akce se ukázala jako úspěšná, protože za osm měsíců výtěžek sbírek dosáhl úctyhodných pěti milionů československých korun. Díky tomu mohl být založen Fond na podporu sirotků, Fond slovenské dítě, Fond vdov a sirotků po padlých vojínech a Fond pro pozůstalé po legionářích okresu Vyškovského. Zpráva také uvádí, že prezident republiky pomohl velkým darem Fondu ruských zajatců. Díky takto nabytým zdrojům mohl ČSČK financovat akce jako vyslání československých dětí do Švýcarska, Švédska a na Slovensko. Finanční podpory se dostalo také organizaci České srdce, Péči o tuberkulózní v Kutné Hoře a Péči o zajatce cizích států.¹⁸⁶

¹⁸⁵ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 151.

¹⁸⁶ NA ČR, nezpracovaný fond Československý červený kříž, krabice č. 2, zpráva finančního oddílu ČSČK za rok 1919.

11.2 Periodika

Mezi oblíbená periodika patřil časopis Zdraví lidu přinášející zdravotní rady pro laickou veřejnost. ČSČK vydával ještě známé Zprávy Československého Červeného kříže, které dlouhodobě vedl zde již mnohokrát zmiňovaný Otakar Dorazil.¹⁸⁷ Alice Masaryková do obou periodik často přispívala, hlavně Zprávy publikovaly její projevy a přednášky nebo články o činnosti zahraničních spolků Červeného kříže.¹⁸⁸ Kromě toho dbala také na to, aby se informace o činnosti ČSČK rozšířily v zahraničí, a proto přispívala do mezinárodního věstníku *Journal International de la Croix Rouges*.¹⁸⁹ Ve francouzském *Revue de la Croix-Rouge* byla v roce 1920 publikována její zpráva jako předsedkyně Československého Červeného kříže o činnosti organizace v roce 1919. Tuto zprávu najdeme ve fondu Alice Masarykové v MÚ AV ČR.¹⁹⁰

Pro starší děti v Čechách vycházel zdravotnědý časopis *Lípa*, pro mladší ročníky časopis *Radost*. Žákům vyšších středních škol byly určeny Zprávy Československého Červeného kříže a středoškolské věstníky. Vycházela také organizační příloha s názvem *Naše práce*. Na Slovensku s podporou Matice slovenské vycházel časopis *Slniečko* a na Podkarpatské Rusi časopis *Junošestvo*.¹⁹¹

11.3 Samaritká služba

S myšlenkou samaritské služby přišel už před první světovou válkou MUDr. Bedřich Welz¹⁹² z Litomyšle. Po skončení první světové války se Alice Masaryková rozhodla jeho myšlenku realizovat. Doktor Welz učil zdravotní oddíly hasičů první pomoci.¹⁹³ Roku 1919 se této činnosti chopil Československý Červený kříž a pokračoval v ní. Byl založen Samaritký sbor Československého Červeného kříže, v jehož čele stála Alice Masaryková.

¹⁸⁷ Otakar Dorazil (1889-1979) se zasloužil o rozvoj metodiky vyučování historie a také o knihovní systém na vesnicích. Z jeho pera vyšlo mnoho historických prací. Byl spolupracovníkem Alice Masarykové a podporoval ji v činnosti pro ČSČK.

¹⁸⁸ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 274.

¹⁸⁹ Tamtéž. S. 275.

¹⁹⁰ MÚ AV ČR, fond Alice Garrigue Masaryková, karton 7, jednotka 37, Československý Červený kříž 1918-1922.

¹⁹¹ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 242.

¹⁹² Bedřich Welz (1866-1922) byl rodák z Litomyšle. Zastával místo primáře tamní nemocnice.

¹⁹³ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 272.

Aby mohl sbor úspěšně vykonávat svou činnost, bylo třeba, aby vláda spolupracovala jak s hasiči, tak se sociálně zdravotnickými spolky. Prvním krokem bylo zřízení samaritských stanic v horských a těžko přístupných oblastech.

Mezi vybavení stanice patřilo několik lůžek, základní zdravotnický materiál a případně ještě rentgenem nebo jiná zdravotnická zařízení. Výsledkem další spolupráce oblastních skupin Československého Červeného kříže a hasičského sboru se stala místní centra zřizovaná ve větších městech. K dispozici tam bylo několik automobilů pro převážení nemocných a raněných. Samaritská služba se svými stanicemi představovala podle Alice Masarykové ukázkou mírové činnosti Červeného kříže. Samozřejmě že možnost dalšího válečného konfliktu byla vedena v patrnosti, ale na rozdíl od dob Rakouského Červeného kříže tato eventualita tolik neovlivňovala aktivity v dobách míru. Přesto členové jednotky samaritské služby pravidelně absolvovali kurzy ošetřování zasažených bojovými plyny a na stanicích nechyběly plynové masky. Alice Masaryková si totiž uvědomovala, že v případě války by speciálně vycvičené samaritské jednotky mohly sehrát neocenitelnou roli.¹⁹⁴

Jak se můžeme dozvědět z výstavního panelu v Pamětní síni Alice G. Masarykové a Českého červeného kříže v Lánech, Československý Červený kříž začal od roku 1929 spolupracovat se Svazem dobrovolného hasičstva československého právě v oblasti samaritánství a první pomoci. Pro zajímavost cituji obsah torny samaritského zdravotníka z konce 19. století, který byl také uveden na výukovém panelu.

1. Lněný olej s vápennou vodou na spáleniny a opařeniny.
2. Karbolovou vodu na vymytí ran.
3. Hofmanské kapky do vody nebo cukr při mdlobách.
4. Čpavek k čichání omdlévajícímu, též při píchnutí hmyzu nebo uštknutí hada.
5. Ocet ku tření těla a k čichání.
6. Koňak při velké slabosti.

¹⁹⁴ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 273.

7. Karbolovou kyselinu¹⁹⁵ na karbolovou vodu, dále bavlnu na rány, diachylovou náplast, plátěné obvazy, nitě, jehly, špendlíky, nůžky a jeden trojcípý šátek.

11.4 Ošetřovatelská služba

Výsledkem spolupráce Alice Masarykové a Petra Zenkla,¹⁹⁶ předsedy Ústředního sociálního odboru hlavního města Prahy, byl projekt Ošetřovatelská služba v rodinách. Součástí služeb poskytovaných chudým a sociálně slabým rodinám byla bezplatná lékařská péče a pečovatelská pomoc v rodinách v případě nemoci některého z jejích členů. Když se služba osvědčila v pražských čtvrtích, mohla se rozšířit do dalších měst Československa.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Karbolová kyselina. Jiným názvem fenol. Známa také jako „vůně nemocnice“. Její roztok byl dříve používán jako antiseptikum – k ničení mikrobů při krvácejících zraněních. Používání fenolu obhajoval anglický lékař Joseph Lister (1827-1912) ve své práci *Principy antiseptiky v praktické chirurgii* (1867). Antiseptika byla pro svou toxicitu brzy nahrazena aseptickými přípravky, jejichž účinek je založen na ochraně před vniknutím mikrobů.

¹⁹⁶ Petr Zenkl (1884-1975) byl národně socialistický politik a sociální aktivista, který vystřídal mnoho důležitých postů. Roku 1948 emigroval do USA a vedl tam exilovou Československou národně socialistickou stranu.

¹⁹⁷ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 276.

12 Ošetřovatelství

Asi nikoho nepřekvapí, že v období od konce první do konce druhé světové války bylo založeno množství nemocnic a ošetřovatelských škol. Ještě po skončení první světové války nemocné ošetřovali většinou školené řeholní sestry nebo bratři. Patřili k nim například křížovníci s červenou hvězdou, sestry alžbětinky nebo příslušníci řádů kapucínů a františkánů.

Týmy vyškolených ošetřovatelek přišly na mysl už Henri Dunantovi, když pomáhal ošetřovat vojáky raněné v bitvy u Solferina. S touto myšlenkou ale nepřišel první, zabývala se jí už Florence Nightingalová¹⁹⁸ když ošetřovala raněné na Krymu v letech 1854-1855. Střediskem hnutí, které se zasazovalo o rozšíření řad profesionálních ošetřovatelek, se tehdy stala Anglie.¹⁹⁹ Celkově se význam pojmu ošetřovatelka rozšířil. Už to nebyla jen osoba, která dlí u lůžka nemocného. Povolání ošetřovatelky postupně získávalo ve společnosti prestiž.

Ještě před vznikem Československa vyšlo roku 1913 nařízení, aby byla při každé nemocnici zřízena ošetřovatelská škola, kde by se sestry mohly cvičit v praktických dovednostech. Studium bylo dvouleté, ukončené diplomem a dohlížel na ně ředitel nemocnice. Hlavní institucí byla Česká škola pro ošetřování nemocných při Všeobecné nemocnici v Praze, založená v roce 1916.²⁰⁰ Sídlila v nedaleké Ječné ulici a patřil k ní i internát. O její zřízení se zasloužila Františka Fajfrová.²⁰¹ Nejdůležitější bylo získat v oboru vzdělané ošetřovatelky, které by mohly dívky vyučovat. Na začátku k nim patřily absolventky vídeňské ošetřovatelské školy, Anna Marie Hupková, Emílie Gisela Bártová a Božena Březinová.²⁰² Kvůli velkému počtu německy mluvících obyvatel byla v Praze otevřena i německá ošetřovatelská škola.

¹⁹⁸ Florence Nightingale (1820-1910) byla velice známá a uznávaná sociální pracovnice. V Krymské válce získala přezdívku „Dáma s lucernou“. V 60. letech 19. století založila v Londýně první ošetřovatelskou školu při Nemocnici Sv. Tomáše.

¹⁹⁹ DORAZIL, Otakar. *Československý Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929, s. 163.

²⁰⁰ KUTNOHORSKÁ, Jana. *Historie ošetřovatelství*. Praha: Grada, 2010. S. 67.

²⁰¹ Františka Fajfrová (1860-?) byla zakladatelka a první ředitelka České ošetřovatelské školy v Praze.

²⁰² Božena Březinová (?-1925) po absolvování ošetřovatelské školy ve Vídni působila v Praze na zmíněné škole pro ošetřovatelky, později se stala její ředitelkou. Studijní pobyt v Bostonu předčasně ukončila a zemřela v psychiatrické léčebně u Brna.

Na začátku studia se dívky věnovaly převážně teorii, ve druhém roce začaly pravidelně docházet na praxi v nemocnici.²⁰³ Za školné, které platily, dostávaly ubytování, stravu, uniformy, hradilo se jim praní prádla a lékařská vyšetření.

Od roku 1920 převzal správu školy na deset let Československý Červený kříž. Škola pak nesla název Ošetřovatelská škola ve správě Československého Červeného kříže.

Na pozvání Alice Masarykové přijely do Prahy ošetřovatelky ze Spojených států amerických a pomáhaly s výukou. Jedna z nich, Marion G. Parsonsová,²⁰⁴ se v roce 1920 stala na tři roky ředitelkou školy a pomáhala zvýšit úroveň výuky. S pomocí amerických ošetřovatelek byly rozšířeny školní osnovy, dívky se nově vzdělávaly v historii ošetřovatelství a v etice. Novinkou byl také zdůrazňovaný individuální přístup k nemocnému a ohled na jeho duchovní potřeby. Díky Alici Masarykové byla rozšířena školní knihovna o odborné knihy z Rockefellerovy nadace a od Amerického Červeného kříže.²⁰⁵ Za ředitelky Sylvy Macharové²⁰⁶ se zvýšila kapacita školy a pro dívky byly pořádány různé kulturní akce, například návštěvy divadel. Aby se o škole a její činnosti dozvěděla široká veřejnost, otiskovaly Národní listy a Národní politika upoutávky. Časopis Zprávy ČSČK uveřejňoval rubriku Ošetřovatelská hlídka, kterou si vzala na starost právě Sylva Macharová. Roku 1931 převzal správu školy stát a ta dál nesla název Česká státní ošetřovatelská škola.²⁰⁷ Kromě této školy měly ženy možnost získat ošetřovatelské vzdělání ještě v řádové německé škole v Chomutově a v češtině se vyučovalo na ošetřovatelské škole v Opavě.²⁰⁸

²⁰³ KUTNOHORSKÁ, Jana. *Historie ošetřovatelství*. Praha: Grada, 2010. S. 68-69.

²⁰⁴ Marion G. Parsonsová (1871-1971) byla známá americká ošetřovatelka. Její jméno je spojeno s ošetřovatelskou školou v Praze.

²⁰⁵ Tamtéž. S. 70-71.

²⁰⁶ Sylva Macharová (1893-1968) vystudovala vídeňskou ošetřovatelskou školu v Rudolfinerhausu. Získala nejvyšší sesterské vyznamenání. Kromě odborných znalostí požadovala, aby ošetřovatelky měly všeobecné vzdělání a kulturní rozhled. Kladla také důraz na morální kvality a snažila se je u sester rozvíjet.

²⁰⁷ Tamtéž. S. 72.

²⁰⁸ DORAZIL, Otakar. *Československý Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 166.

13 Velikonoční mír

S myšlenkou mírových slavností přišla Alice Masaryková roku 1921. Pod hlavičkou Československého Červeného kříže se staly známou událostí a myšlenka byla oceňována také v zahraničí. I když ve dvacátých letech nebylo Československo uprostřed válečného konfliktu, vnitřní situace v republice nebyla úplně klidná. Příznivci jednotlivých politických stran a myšlenkových směrů se pouštěli do ostrých sporů. Alice Masaryková to považovala za nešťastné a mrzelo ji, že lidé plně nedoceňují fakt, že konečně mohou žít v samostatné republice. Společně oslavovat mír a zasazovat se o něj pokládala Alice Masaryková za vhodný způsob, jak stmelit znesvářené tábory na domácí politické scéně. *„Největší výzvou k zdravému a uvědomělému životu je Mír Červeného kříže.“* *„Tu se Červený kříž obrací ke všemu občanstvu a žádá, aby smírnou náladou v rodině, kladným stanoviskem k záležitostem veřejným a konstruktivní prací přispělo k vnitřnímu míru. Aspoň tři dny v roce mají ustát hádky, znevažující kritika lidí z jiného tábora, zdůrazňování toho, co nás dělí.“*²⁰⁹

Mírové slavnosti se konaly o Velikonocích, obvykle na Bílou sobotu. Alice Masaryková oslovila historiky, spisovatele a novináře, aby se tématu věnovali ve svých článcích. *„na místě toho se má upoutati veřejný zájem k nějaké otázce, ku které většina lidí má, nebo má míti, svůj osobní vztah; a proto Červený kříž vždy vyhlásí heslo, jež se potom probírá v tisku, přednáškách, mírových projevech a slavnostech.“*²¹⁰ To se stalo tradicí a každý rok před samotnými slavnostmi zasedala Alice Masaryková s novináři a novinářkami ženských listů, přesvědčovala je o důležitosti mírových dnů a žádala o spolupráci. Zpočátku však nejevila veřejnost o mírovou akci příliš velký zájem.²¹¹

V roce 1922 byly třídní mírové slavnosti spojeny se sjezdem delegátů Československého Červeného kříže, který se konal v Národním divadle. Alice Masaryková ve svém projevu na slavnostním shromáždění zdůraznila, že je třeba ne *„míru mrtvého ticha, ale míru společné činné práce“*.

²⁰⁹ LA PNP, fond Alice G. Masaryková, karton 2, inv. č. 542. Strojopis myšlenek a úvah dr. Masarykové. Zapsala Iva Šmakalová.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 299.

V divadle vystoupil i dorostenecký pěvecký sbor. Oslava míru se roku 1922 nesla v duchu hesla „Zdraví a mír“. V dobových novinách vycházely články se zdravotně preventivní tematikou.

Alice Masaryková usilovala o to, aby myšlenku mírových oslav podpořili i představitelé československé politické scény. Roku 1923 bylo její úsilí korunováno úspěchem.

Slavnostní mírová schůze Československého Červeného kříže začala v parlamentu projevem předsedy sněmovny. Přední představitelé politických stran už potom neváhali a v tisku byly uveřejňovány jejich pochvalné ohlasy na Mír ČSČK.²¹²

Alice Masaryková usilovala o to, aby se tradice Mírových slavností Červeného kříže rozšířila do dalších zemí. To se jí sice nepodařilo, ale i tak akce sklidila velice příznivý ohlas zahraničí především díky novinářům zahraničních listů a delegátům Ligy Červeného kříže. Ti dokonce akce podobné mírovým slavnostem doporučily jako vhodné následování pro ostatní národní společnosti Červeného kříže. Největší úspěch na mezinárodním poli přišel v roce 1937, kdy se pořady o mírových slavnostech vysílaly rozhlasem nejen na deseti evropských stanicích, ale pomocí krátkých vln také do Spojených států amerických a na Dálný východ.²¹³

Následující odstavce budou ve zkratce popisovat podobu oslav Míru ve vybraných letech. Mír Červeného kříže byl v roce 1925 vyhlášen 11. dubna v poslanecké sněmovně. Heslem toho ročníku, který zaštitil prezident Tomáš Garrigue Masaryk, bylo „zdravé bydlení = základ šťastného života“. Cílem bylo zlepšit úroveň bydlení obyvatel tak, aby všichni bydleli „přiměřeně a lidsky důstojně“. Pod úvodním textem mírového letáku je podepsána Dr. Masaryková, profesor Karel Kučera a profesor Ladislav Syllaba. Předsednictvo v něm hovoří o Slovensku a tradičním rázu obydlí na slovenském venkově. Vzhledem k „pokračujícímu poznání hygieny“ předsednictvo navrhuje, aby byla stavení uvedena do stavu, který by odpovídal soudobým trendům a poznatkům v oblasti zdravého bydlení. Na následujících stranách se Karel Čapek v textu *Domov* věnuje podobného tématu.

²¹² DORAZIL, Otakar. *Československý Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 246-247.

²¹³ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 304.

Podle něj by současné domovy lidí neměly postrádat ducha národní tradice. „Mnohé, co se dnes zdá hygienickou vymožeností moderního života, jako čistota, jednoduchost, prostá užitečnost věcí kolem nás, bývalo morální vymožeností starosvětského standardu života.“ Právě na venkově je zřetelně vidět nerovný boj, ve kterém se utkávají modernizační tendence a tradiční ráz obydlí. Čapek zde uvádí příklad Anglie – domy se zde staví stále ze stejných materiálů a požívají se stále stejné stavební postupy. Podobně tomu je i v alpských a severských zemích.²¹⁴ Vyhlášení Míru Červeného kříže bylo vždy slavnostní událostí s bohatým doprovodným programem. Na tomto ročníku vystoupil pražský pěvecký sbor Smetana s písní *Národ* od Jaroslava Křičky a písní *Vlasti* od Tovačovského.²¹⁵ Mezi významnými hosty byl například tajemník Matice slovenské Dr. Štefan Krčméry.²¹⁶ Samotné vyhlášení Míru a projev vlády pronesl ministr unifikací, Ivan Markovič²¹⁷.

Tiskoviny, které se vydávaly při příležitosti Míru Červeného kříže, často obsahovaly kromě textů a programu vyhlášovacích slavností také ilustrace. Například tisk z roku 1926 zdobí ilustrace Karla Svolinského (viz obrazová příloha). Na tiscích z Literárního archivu Památníku národního písemnictví je vidět, jak s postupujícím časem ubývalo barevných ilustrací a ozdobného písma. Mírový tisk z roku 1948 je mnohem údernější, obsahuje více hesel, tučné hůlkové písmo a celková grafická podoba je strohá a méně malebná.

I v roce 1926 byl Mír Červeného kříže vyhlášen v dubnu a opět v poslanecké sněmovně. Tentokrát ale patřilo hlavní slovo dětem – Dorostu Československého červeného kříže – jako nadějně budoucnosti všech lidí. V úvodním textu ministerského rady Josefa Tůmy,²¹⁸ který byl také předsedou ústředního poradního sboru Dorostu ČSČK, je citován Jan Amos Komenský. Citát pochází z jeho *Velké didaktiky*, kde zdůrazňuje, že dětem by měla být vštěpována „prospěšná pravidla životní“. Výchova dětí v duchu správných hodnot je podle Komenského nesmírně důležitá pro celý jejich další život. V tom s ním ostatně souhlasili i vedoucí Dorostu.

²¹⁴ LA PNP, fond Alice Masarykové, inv. č. 888-894, Mír ČSČK, tisk z roku 1925 pro příležitost vyhlášení míru Červeného kříže.

²¹⁵ Jaroslav Křička (1882-199) byl hudební skladatel, dirigent a pedagog. Byl také znám publicistickou činností.

²¹⁶ Štefan Krčméry (1892-1955) se svým dílem řadí mezi významné slovenské spisovatele, literární kritiky a historiky. Byl správcem Matice slovenské a přidal svůj podpis pod *Martinskou deklaraci* z roku 1918.

²¹⁷ Ivan Markovič (1888-1944) byl československý politik, člen Národního shromáždění a Československé sociálně demokratické strany dělnické. Za první světové války organizoval československé legie v Rusku.

²¹⁸ Josef Tůma (1865-1933) byl osvětový pedagogický pracovník. V roce 1925 vystřídal na pozici předsedy Ústředního sboru Dorostu ČSČK Františka Drtinu. Mimo jiné se zasazoval o to, aby vycházely kvalitní, ilustrované knihy pro mládež, které by byly také finančně dostupné.

Členové Dorostu jsou vedeni k tomu, aby pečovali nejen o své zdraví, ale i o čistí životní prostředí. Sdílejí spolu lásku k přírodě, k hmotné práci a každý podle svých sil pomáhá potřebným.

Jsou také vedeni k tomu, aby se chovali zodpovědně a byli si této své zodpovědnosti neustále vědomi. Činnost Dorostu se nezaměřovala jen na domácí aktivity, ale byla podporována i spolupráce se zahraničními skupinami. Vlastně všichni členové Československého Červeného kříže jsou sdružováni na základě mírového úsilí a uvědomělého boje za zdraví. Podle něj jen uvědomělá snaha veřejnosti a skutky motivované láskou mohou vést k ovzduší důvěry, která je zárukou a základem pro pravý mír.²¹⁹ Dorost spolu s celým Červeným křížem hlásá myšlenku bratrství a spřátelení lidí na celém světě. Také proto Josef Tůma cituje Josefa Václava Sládka:

*„Chcem rovni rovným mluvit s celým světem,
práv cizích nebrat, ale svá mít cele
a v dobru, zlu je zachovat svým dětem..“²²⁰*

V rámci zahraniční spolupráce vystoupili na slavnostním vyhlášení Míru ruský pěvecký sbor Archangelskij, který přednesl Smetanovu Modlitbu a České kvarteto s Beethovenovým Díkuvzdáním uzdraveného. S projevem vlády vystoupil Josef Schieszl,²²¹ ministr sociální péče, zdravotnictví a tělesné výchovy.

Mír Československého červeného kříže v dubnu roku 1928 byl významný proto, že uplynulo sto let od narození Henriho Dunanta a také deset let od vzniku Československé republiky. Slavnost Míru se nesla pod heslem „Pohotovost jednotlivce, rodiny, státu“. Společným nepřítelem pro všechny byly nemoci, bída, živelné pohromy a válka. Aby bylo možné jim předcházet, je potřeba aby všichni byli v pohotovosti, a to jak jednotlivci, tak organizace. V úvodním textu se hovoří o člověku pohotovém, uvědomělém, bystrém a odhodlaném. Takový člověk ví, co je správné a vykoná co je třeba, rychle a důkladně. Největším nepřítelem rodiny je potom mravní rozvrat.

²¹⁹ LA PNP, fond Alice Masarykové, inv. č. 888-894, tisk z roku 1926 pro příležitost vyhlášení Míru Červeného kříže.

²²⁰ Josef Václav Sládek. Selské písně a české znělky. 1887.

²²¹ Josef Schieszl (1876-1970) byl československý realistický politik. Pracoval v kanceláři prezidenta T. G. Masaryka. Zastával funkci ministra sociální péče a zdravotnictví.

Slavnostní vyhlášení Míru Červeného kříže zahájila česká a slovenská státní hymn a Pěvecké sdružení českých učitelek pod vedením profesora Doležila poprvé předneslo Píseň Míru Červeného kříže. Hudbu písně složil J. B. Foerster²²² a slovy ji opatřil F. S. Procházka.²²³

Píseň Míru Červeného kříže

*Stále oživovaná s návratem jara,
myšlenko lásky, jak svět stará
a stále, stále mládnoucí,
kdy spasíš nás i budoucí?*

*Tisíce srdcí doufajících musíš spnouti
V jedinou vůli k životní pouti:
Ó, pojd'te, pojd'te navzor všem
být lidmi v dobru, lásky národem!*

*Z bratrství národa pouť cílí k světu
po bílé silnici lemem květů,
nad hlavou ptačí zpěv,
a nepoteče nikdy zlob a svárů krev.*

*Stále oživovaná s návratem jara,
myšlenko lásky, jak svět stará
a stále, stále mládnoucí,
vím, spasíš nás i budoucí.*

(text Písně Míru Československého červeného kříže, Fr. S. Procházka)

²²² Josef Bohulav Foerster (1859-1951) patřil mezi významné hudební skladatele, spisovatel a pedagogy. Jeho dílo je velmi rozsáhlé.

²²³ František Serafínský Procházka (1861-1939) byl spisovatel, hudební skladatel a básník. Přeložil do češtiny některá díla Julese Verna a Lewise Carolla.

Na slavnosti v roce 1928 vystoupili s projevem například člen výkonného výbor ČSČK MUDr. Karel Weigner,²²⁴ JUDr. František Peroutka, ministr obchodu, průmyslu a živností nebo předseda poslanecké sněmovny Jan Malypetr.²²⁵ Slavnost byla zakončena minutou ticha před budovou sněmovny za ty, kteří padli při obraně vlasti.²²⁶

Úvodní text pro mírový leták z roku 1929 napsali zástupci Spolku českých žurnalistů. Josef Zubatý,²²⁷ předseda České akademie věd a umění, Vratislav Červený, předseda Svatoboru, Viktor Dyk, starosta Umělecké besedy a František S. Procházka, místopředseda Máje. Na slavnosti vystoupil Pražský pěvecký sbor Smetana pod vedením Františka Spilky²²⁸ a České kvarteto. Za Československý červený kříž vystoupil s projevem člen Hlavního stanu ČSČK a tajemník Slovenské matice Štefan Krčméry. Další projev pronesl ministr obchodu Ladislav Novák.²²⁹ a samotné vyhlášení míru proslovil Jan Malypetr, předseda poslanecké sněmovny.²³⁰

Úvodní text v mírovém letáku z března 1930 napsal místopředseda Československého kříže Ladislav Syllaba²³¹ a věnoval ho prezidentovi Masarykovi k jeho osmdesátým narozeninám. Jako dar mu podle jeho slov Československý červený kříž přináší to, že pracuje tak jak mu uložil a rozšířil svou činnost do všech měst a vesnic v republice. Tento ročník klad důraz na sebekázeň každého jednotlivce. Po zaznění obou státních hymen vystoupilo Pěvecké sdružení pražských učitelů s písní Svatý Václave. Mimo jiné vystoupilo také České kvarteto a Bedřich Plaške²³² z drážďanské opery.

²²⁴ MUDr. Karel Weigner (1874-1937) byl profesorem anatomie a rektorem Karlovy univerzity. Byl aktivním členem Sokola, zajímal se o skauting a tělovýchovu. Známa je jeho publikace o geometrické symbolice Svobodných zednářů.

²²⁵ Jan Malypetr (1873-1947) byl československý agrární politik a v letech 1932-1935 předseda vlády.

²²⁶ LA PNP, fond Alice Masarykové, inv. č. 888-894, tisk z roku 1928 pro příležitost Míru Československého červeného kříže.

²²⁷ Josef Zubatý (1855-1931), indolog, překladatel, etymolog. Zabýval se slovanskými a baltskými jazyky. Byl aktivní i jako sbormistr a v letech 1919-1920 byl rektorem Univerzity Karlovy.

²²⁸ František Spilka (1877-1960), dirigent, hudební skladatel a pedagog. Během sbormistrem Pražského pěveckého sboru Smetana.

²²⁹ Ladislav Novák (1872-1946), poslanec Národního shromáždění a člen národní demokracie. Zastával funkce ministra průmyslu, obchodu a živností a také ministra zahraničního obchodu.

²³⁰ LA PNP, fond Alice Masarykové, inv. č. 888-894, tisk z roku 1929 pro příležitost Míru Československého červeného kříže.

²³¹ Ladislav Syllaba (1868-1930), významný specialista v oboru nervových onemocnění, velmistr československé velkolóže Svobodných zednářů. Byl také členem národní demokracie. Spolupracoval s Josefem Thomayerem jako jeho asistent.

²³² Bedřich Plaške (1875-1952), malíř a známý komorní pěvec opery v Drážďanech.

Projev zástupce Československého červeného kříže pronesl člen Hlavního stanu ČSČK a starosta České obce učitelké A. Vimmer.²³³ Slavnost byla jako obvykle zakončena dvěma minutami ticha u sochy Raněného před budovou sněmovny.²³⁴

V roce 1932 pronesl úvodní projev na březnové slavnosti vyhlášení Míru Červeného kříže Ferdinand Royon, ředitel propagačního odboru Ligy červeného kříže.²³⁵

Mír Červeného kříže v březnu v roce 1948 už nebyl vyhlášen v poslanecké sněmovně, ale v Rudolfinu – paláci umělců. Slavnost byla zahájena státní hymnou v podání sboru Kladenské hlásky a projevem místopředsedy Ústavodárného národního shromáždění, poslance Františka Komzaly.²³⁶ S projevem vystoupil také náměstek předsedy vlády Antonín Zápotocký. Projevy s údernými názvy „Spojme se pro věčný mír!“ a „Pracujme pro trvalý mír!“ pronesli předseda Svazu české mládeže Zdeněk Hejzlar²³⁷ a člen Dorostu Československého červeného kříže Miroslav Šmidák. S písní Hospodine, pomiluj ny vystoupil Benešovský dětský sbor. A na konci byli před budovou Rudolfinu uctěni padlí v první a ve druhé světové válce.²³⁸

²³³ Antonín Vimmer (1864-1941), pedagog a školský inspektor. Zabýval se také entomologií, jeho sbírka je uložena v Národním muzeu v Praze.

²³⁴ LA PNP, fond Alice Masarykové, inv. č. 888-894, tisk z roku 1930 pro příležitost Míru Československého červeného kříže.

²³⁵ LA PNP, fond Alice Masarykové, inv. č. 896-898, tisk z roku 1932 pro příležitost Míru Československého červeného kříže.

²³⁶ František Komzala (1898-1980), československý komunistický politik, v 50. letech zastával post velvyslance v Číně a v Indii.

²³⁷ Zdeněk Hejzlar (1921-1993), československý komunistický politik, v letech 1946-1952 byl předsedou Svazu české mládeže. Po vyloučení ze strany emigroval a žil ve Švédsku. Byl aktivní ve skupině, která se utvořila kolem exilového levicového časopisu Listy.

²³⁸ LA PNP, fond Alice Masarykové, inv. č. 888-894, tisk z roku 1948 pro příležitost Míru Československého červeného kříže.

14 Zdraví a mír aneb Dorost Červeného kříže

Podle přání Alice Masarykové byl po americkém vzoru zformován Dorost Červeného kříže, později známý jako „malý kříž“. Podle Otakara Dorazila čítal v roce 1929 neuvěřitelných 350 000 členů, čímž se z tohoto hlediska zařadil za Spojené státy americké, Itálii a Japonsko.²³⁹ V dalších zemích se dorost Červeného kříže začal formovat až po druhé světové válce. Ve všech dorosteneckých hnutích byly děti vedeny k tomu, aby pomáhaly nejen sobě navzájem, ale i ostatním lidem, aby se naučily samostatnosti a samozřejmě jim byly vštěpovány základy hygieny. Jak píše Alice Masaryková, „*Tělesná čistota musí být samozřejmostí*“ a zdůrazňuje, že „*učitel musí jí příkladem vpřed.*“²⁴⁰ Hnutí se snažila budovat přátelství mezi dětmi z různých zemí světa, *Liga Červených křížů totiž zorganizovala výměnu dopisů, alb, obrázků a dárků mezi Dorostem nejrůznějších zemí a národů. Dětem se takto otevře mnohé okénko do světa, uvědomí si, jak různě lidé žijí, hovoří a jak přece určité věci jsou nám společné.*²⁴¹ Žáci z československých škol si dopisovali jak s žáky z ostatních škol v rámci Československé republiky, tak se studenty zahraničních škol. Sestavovali si alba, do kterých zaznamenávali svoje každodenní zážitky, lepili do nich obrázky a cizí žáky seznamovali s historií své země.²⁴² Jak píše dr. Masaryková, tímto způsobem „*práce v Dorostu učí děti mezinárodní snášenlivosti a přátelství.*“²⁴³ Když Otakar Dorazil s jistou nadsázkou říká, že tak svým způsobem pomáhaly naplňovat ideu o mezinárodním míru, není snadné mu neuvěřit.²⁴⁴ Dopisy, které československé děti dostávaly z různých koutů světa, jim přibližovaly země dosud známé jen z mapy. Aby napsali odpověď, museli žáci přemýšlet, čím je jejich kraj, národ a stát zajímavý a význačný, co by jejich druhy mohlo zajímat a jak jim přiblížit náš způsob života. K tomu Alice Masaryková dodává, že se Dorostu dostává v této oblasti průpravy, kterou předešlé generace neznaly.²⁴⁵

²³⁹ DORAZIL, Otakar. *Československý Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 229.

²⁴⁰ LA PNP, fond Alice G. Masaryková, karton 2, inv. č. 542. Strojopis myšlenek a úvah dr. Masarykové. Zapsala Iva Šmakalová.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² ŠVEJNOHA, Josef. *Stručný přehled historie ČSČK*. Praha: Federální výbor Československého Červeného kříže v nakladatelství Univerzum, 1990. S. 16.

²⁴³ LA PNP, fond Alice G. Masaryková, karton 2, inv. č. 542. Strojopis myšlenek a úvah dr. Masarykové. Zapsala Iva Šmakalová.

²⁴⁴ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 237.

²⁴⁵ LA PNP, fond Alice G. Masaryková, karton 2, inv. č. 542. Strojopis myšlenek a úvah dr. Masarykové. Zapsala Iva Šmakalová.

Dorost pod správou Československého Červeného kříže vznikl oficiálně roku 1921. Od roku 1920 byl už ale organizován na školách v Praze, Plzni, Brně a v Bratislavě.²⁴⁶

Nový spolek přijela podpořit a také pomoci tamním učitelům s organizačními záležitostmi ředitelka Amerického Červeného kříže Fannael Harrisonová se svým kolegou Brysonem, který vedl americký dorost. Z českých kolegů pomáhal Alici Masarykové především František Drtina.²⁴⁷ Společně vypracovali stanovy a zakotvili ideové směřování Dorostu. Prvním úkolem hnutí bylo zlepšit zdravotní stav dětí, kterým se kvůli válce a jejím následkům nedostávala dostatečná výživa, zdravotní ošetření, oděv a další základní potřeby. Americká mládež vyjádřila československým dorostencům podporu v podobě dodávky sta tisíce zubních kartáčků, mýdel a podobného drobného vybavení.²⁴⁸

Aby se ověřilo, zda program výchovy ke zdraví funguje, byl nejdříve uveden jen na čtyřech pražských obecných školách. Hra „O dobré zdraví“ obsahovala čtrnáct pravidel zdravé výchovy a poučení bylo rozšiřováno pomocí letáčků a přednášek. Protože se program osvědčil, ministerstvo zdravotnictví jej schválilo. Boj o dobré zdraví byl zaveden na všech obecných školách v Praze, Brně, Plzni a Bratislavě.²⁴⁹

Hlavním působištěm Dorostu byly základní školy, kde mezi jeho hlavní úkoly patřilo upevňování hygienických návyků. Děti si zvykaly čistit si pravidelně zuby, omývat ovoce a přezouvat se ve škole. To všechno tehdy ještě nebyly všeobecně zažité zvyklosti. Jak říkala sama Alice Masaryková „*je záhodno, aby z dětí vyrostli občané s vědomím, že podle Komenského není nikdo na tomto světě sám pro sebe, ale že jsme tu všichni pro lidskou společnost, které máme sloužit*“.²⁵⁰ Vznikaly tzv. činné školy, které prosazovaly výchovu dětí prostřednictvím prospěšné a zajímavé práce. Byla podporována rukodělná činnost, ve školách se například zřizovaly truhlářské dílny.²⁵¹

²⁴⁶ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 232.

²⁴⁷ František Drtina (1861-1925) byl významnou postavou československého školství, zastával funkci děkana pedagogické fakulty. Patřil mezi členy Realistické strany, stejně jako T. G. Masaryk.

²⁴⁸ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 230.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 269.

²⁵¹ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 230.

„Vedle osobní čistoty vedeme děti k péči o čistotu v jejich okolí. Čistota třídy, chodeb, úprava školy a cest je programem mnohých dorostových škol.“ „Péči o to, aby škola a její okolí byly úpravné, doplňuje zahradničení, které je velmi pěknou a oblíbenou činností Dorostu Červeného kříže. Děti pracují na školní zahradě, pěstují květiny ve třídě, pečují o svá okna a zahrádky doma, vysazují stromky.“²⁵² Rozšířená byla práce na zeleninových a květinových záhoncích. Idylický obraz dokresluje informace, že od americké mládeže obdrželi malí českoslovenští pěstitelé darem velkou dodávku semínek. Vypěstovaná zelenina putovala do školních jídelen, byla rozdávána chudým rodinám nebo výtěžek z jejího prodeje připadl dorosteneckému spolku.²⁵³ Další prostředky získával Dorost také hraním divadelních představení, pořádáním dětských zábav, prodejem květin a podobně.²⁵⁴

Informace Otakara Dorazila o činnosti ve prospěch dětí a mládeže související s Dorostem Československého Červeného kříže znějí až neuvěřitelně idylicky a jistě je nelze chápat obecně. Dbalo se na vzdělávání, byly zřizovány knihovny a čítárny, organizovaly se debatní kroužky a divadelní představení. Nechyběly ani různé slavnosti, besídky a podobné akce. Děti měly možnost účastnit se sportovních aktivit, chodit na přednášky nebo sbírat papír a byliny. Konaly se přednášky na téma první pomoci nebo škodlivosti alkoholu. „Žádáme na Dorostu, aby nepil a nekouřil – to by mělo být samozřejmostí. Uvědomělost a důslednost v tomto směru. Abstinence od lihovina a kouření neznamena, že mládež něco ztrácí; vzdává se těchto zlovyků proto, že si otvírá nový, svobodný svět.“²⁵⁵ Školy si začaly pořizovat lékárníčky, aby bylo možné okamžitě ošetřit malé úrazy. Děti byly také podporovány ve vydávání a přípravě vlastních časopisů.²⁵⁶

Ústředí Dorostu patřilo pod Ústřední výbor Československého Červeného kříže. V jeho řadách zasedali učitelé, lékaři a sociologové. Měli za úkol určovat celkový ráz organizace, zajistit, aby byl naplňován smluvený program a vést evidenci probíhajících aktivit.²⁵⁷ Hned od roku 1921 byl vydáván měsíčník Dorostu ČSČK, jehož heslo znělo „Děti všech národů láskou a prací k lidskosti“.

²⁵² LA PNP, fond Alice G. Masaryková, karton 2, inv. č. 542. Strojopis myšlenek a úvah dr. Masarykové. Zapsala Iva Šmakalová.

²⁵³ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929. S. 233.

²⁵⁴ LA PNP, fond Alice G. Masaryková, karton 2, inv. č. 542. Strojopis myšlenek a úvah dr. Masarykové. Zapsala Iva Šmakalová.

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 270.

²⁵⁷ DORAZIL, Otakar. *Čs. Červený kříž: 1919-1929*. Praha: Československý Červený kříž, 1929, s. 242.

Významným projektem Československého Červeného kříže byly prázdninové osady pro děti z celé republiky, které měly nějaké zdravotní potíže. Na zdravém venkovském vzduchu se rekreovaly děti chudokrevné, podvyživené nebo s jinými zdravotními komplikacemi.²⁵⁸

Roku 1924 přišla Alice Masaryková s myšlenkou mléčných akcí pro školní děti. Pod vedením Československého Červeného kříže tak byly na školách zřizovány mléčné stánky a pojízdné vozíky s mlékem. Děti dostávaly mléko spolu s informacemi o jeho blahodárných účincích a informacemi o zdravé výživě.²⁵⁹

²⁵⁸ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007, s. 275.

²⁵⁹ Tamtéž. S. 277.

15 Český červený kříž

15.1 Vznik Českého červeného kříže

Teprve po roce 1989 se Československý Červený kříž mohl znovu otevřeně hlásit k odkazu své zakladatelky a vůdčí osobnosti Alice Masarykové. Rozdělení Československa však s sebou neslo i rozdělení organizace na Český a Slovenský Červený kříž. Národní společnost Českého Červeného kříže oficiálně vznikla 26. srpna 1993, kdy ho uznal Mezinárodní výbor ČK. O dva měsíce později se Český Červený kříž zařadil mezi členy Mezinárodní federace Červeného kříže a Červeného půlměsíce.

Mezi hlavní oblasti, ve kterých se Český červený kříž dnes angažuje, patří dárcovství krve a poskytování první pomoci. Dále organizuje ozdravné pobyty, stravovací a ošacovací zařízení, domácí ošetrovatelskou službu a mnoho dalšího. Aktivity se liší podle regionů. Pro situace mimořádných událostí existuje v rámci ČČK síť humanitárních jednotek a pro případy pohřešovaných osob je tu Pátrací služba ČČK.²⁶⁰

15.2 Organizační struktura Českého červeného kříže

Národní společnost ČČK je tvořena oblastními spolky, které musí být zaregistrovány Výkonnou radou ČK. Oblastní spolky se dále dělí na místní skupiny. Spolky jsou řízeny výkonnými radami a na jejich činnost dohlíží dozorčí rada. Správním centrem je Úřad oblastního spolku v čele s ředitelkou nebo ředitelem. Mimo strukturu potom stojí ještě Mládež ČČK a Dětská odborná léčebna Charlotty Garrigue Masarykové v Bukovanech. Mládež ČČK se zabývá hlavně výukou první pomoci, prevencí šíření HIV/AIDS a kromě jiných aktivit také organizuje rozmanitou zájmovou činnost dětí. Významným projektem je Help Trans – Pomoc v pohybu, který se snaží o větší integraci dětí s tělesným postižením do mladé společnosti.²⁶¹ Český Červený kříž má v současnosti přibližně 21 500 členů, kteří jsou sdruženi v 75 oblastních spolecích.²⁶²

²⁶⁰ Historie ČČK po sametové revoluci, vznik ČČK. *Červený kříž* [online]. 1999-2013 [cit. 2014-04-19].

Dostupné z: <http://www.cervenyriz.eu/cz/historieporevoluci.aspx>.

²⁶¹ ČČK - organizační struktura. *Červený kříž* [online]. 1999-2013 [cit. 2014-04-19]. Dostupné z:

<http://www.cervenyriz.eu/cz/struktura.aspx>.

²⁶² O nás. ČESKÝ ČERVENÝ KŘÍŽ PRAHA 1. *Český červený kříž Praha 1* [online]. Praha, 2011 [cit. 2014-06-22]. Dostupné z: <http://www.cckpraha1.cz/o-nas/>.

15.3 Oblastní spolek Českého červeného kříže Praha 1

OS ČČK Praha 1 samostatně působí od roku 2006. Deset let předtím byl sloučen v jeden oblastní spolek Prahy 1 a Prahy 7. Od roku 2011 patří do okruhu působnosti také oblast Prahy 2, o rok později přibyla oblast Prahy 4, Prahy 5 a Prahy-západ. Oblastní spolek pro Prahu 1 je, jak už bylo zmíněno v úvodu, hlavním pověřeným spolkem pro celé hlavní město. Je tvořen sedmi místními skupinami a jeho součástí je také Humanitární jednotka, Klub dárců krve, Klub seniorů a kroužky mladých zdravotníků.²⁶³ Ústředí spolku sídlí v Hellichově ulici v Praze 1 a v jeho čele je ředitelka Jaroslava Marková. Nejdůležitějším pověřením Humanitární jednotky je krizová připravenost. Právě jako pověřený oblastní spolek nese zodpovědnost za koordinaci a organizaci pomoci při mimořádných událostech a krizových stavech na území hlavního města. V případě potřeby a po dohodě s konkrétním místním spolkem je možné pomoci i mimo území hlavního města.

Humanitární jednotka klade důraz na krizové plánování, na připravenost a výcvik svých členů. Oblastní spolek má uzavřenou dohodu o plánované pomoci na vyžádání s Hasičským záchranným sborem hlavního města Prahy a takto je napojen na Integrovaný záchranný systém. Obdobná dohoda o pomoci na vyžádání existuje také s Městskou částí Praha 1 a s Magistrátem hlavního města Prahy. Když nastane mimořádná událost, oblastní spolek je schopen poskytnout první a psychosociální pomoc, zorganizovat sběr a distribuci humanitární pomoci a mimo jiné je schopen zajistit nouzové ubytování a stravování zasažených osob. Mezi další subjekty, se kterými oblastní spolek spolupracuje je Letiště Václava Havla v Ruzyni, řada škol, Ministerstvo vnitra České republiky, Menzies Aviation a Emirates Airlines.²⁶⁴

Je zajímavé, jak jsou některá organizační schémata, která ve svých spisech načrtla Alice Masaryková, funkční a používaná i dnes. Když dr. Masaryková hovoří o rytmu prací v oblastním spolku Červeného kříže, přirovnává to k práci dobrého hospodáře, jenž se řídí podle rytmu přírody. V lednu a v únoru příroda spí – hospodář má tedy čas zhodnotit rok předešlý a promyslet si, co a jak udělá v novém roce.

²⁶³ O nás. ČESKÝ ČERVENÝ KŘÍŽ PRAHA 1. *Český červený kříž Praha 1* [online]. Praha, 2011 [cit. 2014-06-22]. Dostupné z: <http://www.cckpraha1.cz/o-nas/>.

²⁶⁴ 2011. Naše činnost: Krizová připravenost. *Český červený kříž Praha 1* [online]. [cit. 2015-05-06]. Dostupné z: <http://www.cckpraha1.cz/nase-cinnost/krizova-pripravenost/>.

„V Červeném kříži je takovýmto zúctováním s proším rokem a plánováním do budoucna valná hromada spolku, která by se měla konat vždy v únoru.“²⁶⁵ V březnu a v dubnu se na venkově zasívá a analogií této činnosti v Červeném kříži je podle dr. Masarykové konání samaritských a ošetřovatelských kurzů. „V těchto předjarních týdnech zasejeme vědomosti do pohotových myslí posluchačů.“ Teplejší měsíce jako květen a červen jsou vhodné pro konání koncertů a venkovních aktivit pro děti. „Červenec, srpen, září – to jsou měsíce pilné práce polní. V ty měsíce odpočívá spolková administrativa. Ovšem u spolků, které pořádají prázdninovou zdravotní osadu, je práce jako o žnících.“²⁶⁶ Září a říjen, to jsou měsíce kdy se scházejí pracovníci Dorostu, v listopadu a prosinci se spolky scházejí na schůzích a valných hromadách, konají se přednášky a připravuje se vše na sváteční období. I dnes je tomu stejně. Podle Alice Masarykové: „Shodne-li se naše práce ve spolku s rytmem přírody, bude prostá, vyvážená a ponese ovoce.“²⁶⁷

²⁶⁵ LA PNP, fond Alice G. Masarykové, karton 2, inv. č. 542. Strojopis myšlenek a úvah dr. Masarykové. Zapsala Iva Šmakalová. S. 9.

²⁶⁶ Tamtéž. S. 10.

²⁶⁷ Tamtéž. S. 11.

16 Muzeum T. G. Masaryka a Pamětní síň Alice G. Masarykové a Českého červeného kříže

Pod Muzeum T. G. M. Rakovník patří několik dalších výstavních objektů jako například památník Joachima Barranda ve Skyjích nebo Muzeum Nové Strašecí, které se zaměřuje na Kelty. Nejvýznamnější je pobočka muzea v Lánech, kde je tématem expozice nejen postava prvního československého prezidenta, ale také jeho rodina, československé legie a vůbec doba první republiky. Pod tuto pobočku patří také Pamětní síň Alice G. Masarykové a Českého červeného kříže. Expozice je vytvořena v domku, kde sídlil původní spolek Československého červeného kříže v Lánech. Ten byl založen 20. května roku 1922 a jeho činnost převážně souvisela s četnými aktivitami, které byly pořádány na popud Alice Masarykové. Aktivity lánského spolku, které přerušila válka, byly obnoveny v roce 1947. Jak se lze dozvědět z naučných panelů v tamní expozici, z výtěžku akcí lánského spolku byl vybudován vzorový sociální dům – Poradna pro matky s dětmi. Slavnostní položení základů domku v roce 1928 bylo velkou událostí s významnými hosty. Akce se zúčastnil jak prezident Masaryk, tak ministr zahraničí Edvard Beneš s chotí, ale i hosté ze Spojených států amerických. Poradna v domku působila až do roku 1991. V roce 2002 zde vznikla expozice o práci Alice Masarykové a Českém červeném kříži. Lánský zámecký park byl ideálním místem pro pořádání sjezdů členů ČSČK z celé republiky nebo dětských akcí jako bruslení a karnevalů.

Expozice Pamětní síně je rozdělena do dvou poschodí. První místnost v přízemí je částečně zařízena jako vyšetřovna, nechybí bílý nábytek a typická prosklená skříň s dobovými obvazy a dalšími zdravotnickými pomůckami. Druhý výstavní sál je zařízen jako pracovna dr. Masarykové, s psacím stolem a fotografiemi. U kulatého stolu uprostřed pokoje je dokonce „posazena“ černobílá fotografie Alice Masarykové v životní velikosti. Na stěnách v celém domku visí naučné panely, které krátce shrnují život Alice G. Masarykové, bitvu u Solferina, aktivity Dorostu Československého červeného kříže, samaritské služby. Expozice je doplněna množstvím fotografických reprodukcí velké vypovídací hodnoty. Horním patře je jedna místnost s figurínou zdravotní sestry v dobovém oděvu a s nosítky u nohou. Expozice zahrnuje i tiskoviny Československého červeného kříže. Jsou zde vystaveny dva výtisky dorostového časopisu *Lípa*, a to z let 1933 a 1935, novější s ilustracemi Maxe Švabinského.

Zajímavý je Kapesní kalendář československého červeného kříže na rok 1925, číslo časopisu Československý samaritán nebo Samaritská služba a první pomoc – Hasičský kurs v otázkách a odpovědích od Víta Levita. Lze si také prohlédnout členskou legitimaci z ČSČK, samaritský průkaz a odznaky ve tvaru malých červených křížků. V neděli 3. května 2015 uplynulo 136 let od narození Alice Garrigue Masarykové. Při té příležitosti byla Pamětní síň v Lánech mimořádně otevřena.

17 Závěr

Tato bakalářská práce ukazuje činnost Alice Masarykové v oblasti sociální práce a zdravotní péče. Zájem o sociologii a problémy ve společnosti v ní podnítil její otec T. G. Masaryk. Byl jí velkou inspirací a lze říci, že i morálním měřítkem. Výchova vedla Alici Masarykovou k tomu, aby nebyla lhostejná k ostatním lidem a dokázala se vcítit do jejich situace. Díky svému postavení a vzdělání měla možnost poukázat na největší společenské nedostatky své doby a změnit život mnoha lidí k lepšímu.

Její houževnatá činnost vedla v roce 1919 ke vzniku samostatného Československého Červeného kříže. Díky zkušenostem, které Alice Masaryková získala za svého studijního pobytu ve Spojených státech amerických, dostal nový Československý Červený kříž poměrně kosmopolitní ráz. To u mnoha typů zájmových a dobročinných společností v této době nebylo ještě zvykem. Alice Masaryková dokázala organizaci působící na území Království českého pod hlavičkou Rakouského Červeného kříže účinně změnit. Z organizace s převážně lokálním a omezeným dosahem činnosti se díky jejímu přispění stala mnohostranně fungující společnost s mezinárodními vazbami. Československý Červený kříž díky kontaktům Alice Masarykové a humanitární pomoci do zahraničí získal uznání ve světě.

I přes to, že se dnes mnohé texty Alice Masarykové mohou zdát svou vzletností a idealismem příliš vzdálené skutečnosti, nesporně jim nelze upřít velký morální náboj. Když v dnešní přehlcené době hovoříme o ušlechtilosti, lásce mezi lidmi a obětavosti, není to bez nebezpečí, že tato slova vyzní lacině a naprázdno. Je dost dobře možné, že kdyby se myšlenka Červeného kříže nezrodila v době a v podmínkách, kdy byla společnost otřesená válečnými hrůzami, její ohlas a rozmach by neměl takový dopad.

V roce 2013 uplynulo 145 let od vzniku Národní společnosti Červeného kříže pro království české, předchůdkyně Československého Červeného kříže. Snad bez větší nadsázky lze říci, že hlavní principy humanitární práce se ani dnes nezměnily, jen jsou více ukotveny.

18 Seznam pramenů a literatury

18.1 Archivní prameny

Archiv Masarykova ústavu Akademie věd České republiky

Fond: Alice Garrigue Masaryková

Národní archiv České republiky

Fond: Československý červený kříž – Praha

Zemský pomocný spolek Červeného kříže

Literární archiv Památníku národního písemnictví

Fond: Alice Garrigue Masaryková

18.2 Ostatní prameny

MASARYKOVÁ, ALICE GARRIGUE. *Dětství a mládí: Vzpomínky a myšlenky.*

Praha, Ústav T. G. Masaryka 1994.

ISBN 80-901478-6-0

Drahá mama/Dear Alice. Korespondence Alice a Charlotty Masarykových.

Hájková, Dagmara – Soukup, Jaroslav (ed.).

Praha, Masarykův ústav AV ČR 2001.

ISBN 80-86495-06-X

18.3 Literatura

ČERMÁKOVÁ, LUCIE. *Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky* [online]. Praha, 2009 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z:

https://www.google.cz/url?sa=t&ret=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0CDMQFjAC&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fwebapps%2Fzpz%2Fdownload%2F8800029630%2F%3Flang%3Dcs&ei=8rdDVdbxB4T6Uua6gcgH&usq=AFQjCNH2YjcA2WwX9UopOpHT2Vi7MNT-5g&sig2=LwHZcAv6zg9whNP_OL_vNA.

Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Královny v Praze. Vedoucí práce Mgr. Věra Honusková.

DORAZIL, OTAKAR. *Československý Červený kříž 1919-1929*.

Praha, Československý Červený kříž 1929.

ISBN nevedeno

DUNANT, HENRI: *Vzpomínka na Solferino*. Praha, za pomoci Regionální delegace Mezinárodního výboru Červeného kříže v Budapešti vydal Úřad Českého červeného kříže, 2004.

EFEMERTOVÁ, MARCELA C.: *České země v letech 1848-1918*. Praha, Libri 1998.

ISBN 80-85983-47-8

HOUŠKA, VÍTĚZSLAV: *Lidé kolem T. G. M. Karviná*, Paris 2006.

ISBN 80-239-7139-5

Charlotta G. Masaryková. Sborník příspěvků z konference ke 150. výročí jejího narození, konané 10. listopadu 2000.

Neudorflová, Marie L. (ed.).

Praha, Masarykův ústav AV ČR 2001.

ISBN 80-86495-03-5

KÁRNÍK, ZDENĚK: *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1938)*. Praha, Libri 2000.

ISBN 80-7277-027-6

KOSATÍK, PAVEL: *Osm žen z Hradu*. Praha, Mladá fronta 1993.

ISBN 80-204-0367-1

KUTNOHORSKÁ, JANA. *Historie ošetrovatelství*. Praha: Grada Publishing a.s., 2010.

ISBN 978-80-247-3224-4

LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007.

ISBN 978-80-7308-189-8

MALÍNSKÁ, JANA: *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. století a na počátku 20. století*. Praha, Slon/Libri 2005.

ISBN 80-6277-295-3 (Libri)

ISBN 80-86429-42-3 (Slon)

MITCHELL, RUTH CRAWFORD. *Alice Garrigue Masaryk, 1879-1966: her life as recorded on her own words and by her friends*. Pittsburgh, University Center for International Studies, University of Pittsburgh 1980.

NEUDORFLOVÁ, MARIE L.: *České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání*. Praha, Iana 1999.

ISBN 902622-2-8

SKILLING, HAROLD GORDON. *Matka a dcera. Charlotta a Alice Masarykovy*.

Praha, Gender studies, o. p. s., 2001.

ISBN 80-902367-9-0

ŠKODOVÁ, ELIŠKA. *Život Alice Garrigue Masarykové a její přínos v oblasti sociální práce*. České Budějovice, 2012. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Tomáš Veber, ThD.

ŠVEJNOHA, J. *Historie Mezinárodního Červeného kříže*. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 2008.

ISBN 80-87036-28-0

ŠVEJNOHA, J. *Alice Masaryková. První předsedkyně Československého červeného kříže*. Praha: Český červený kříž. 2003.

ISBN neuvedeno.

ŠVEJNOHA, J. *Stručný přehled historie ČSČK*. Praha: Federální výbor Československého červeného kříže u nakladatelství Univerzum, 1990.

ISBN neuvedeno.

VÍŠKOVÁ, ROMANA: *Společenské postavení žen v 1. republice: Srovnání několika osobností*. Pardubice, bakalářská práce UP 2013.

18.4 Internetové zdroje

www.cervenyriz.eu

www.cckpraha1.cz

<http://www.muzeumtgm.cz/cz>

19 Seznam obrazových příloh

1. Portrét Alice Garrigue Masarykové z doby počátků ČSČK.
2. Rodina Masarykových na fotografii z roku 1905. Sedící Charlotta Garrigue Masaryková a Tomáš G. Masaryk. Nahoře zleva Jan, Alice a Herbert Masarykovi. Na trávě sedí Olga Masaryková.
3. Rodina Masarykových na snímku z prosince 1935. Fotografie byla pořízena pro tisk. Zleva Jan a Olga G. Masarykovi, Tomáš G. Masaryk, Alice G. Masaryková a Olga Revilliodová (roz. Masaryková).
4. Alice G. Masarykové ve své pracovně na ústředí ČSČK.
5. Dr. Masaryková s T. G. Masarykem při oficiální návštěvě.
6. Harmonogram dr. Masarykové do konce června 1920.
7. Osobní zápisník dr. Masarykové s adresami ústředí národních společností Červeného kříže ve Spojených státech amerických, Velké Británii, Belgii, Československu, Francii, Německu, Itálii a Švýcarsku.
8. Fotografie vlaku s humanitární pomocí pro Československo. Vlak byl vypraven z Terstu v zimě 1918 a nesl jméno dr. Masarykové.
- 9 a 10. Průkaz dobrovolné sestry ČSČK z roku 1936 a členská legitimace ČSČK z Mostu.
11. Odznaky pro členy ČSČK a ošetřovatelky.
12. Výtisk zdravotněho časopisu Lípa pro starší děti. Vydával ČSČK. Tisk z roku 1935.
- 13, 14, 15 a 16. Tisky pro příležitost oslav Míru Červeného kříže z let, 1925, 1926, 1928 a 1929.
17. Tisk pro příležitost oslav Míru ČSČK z roku 1926.
- 18 a 19. Tisky pro příležitost oslav Míru Červeného kříže z let 1930 a 1948.
20. Hroby členů rodiny Masarykovy na hřbitově v Lánech.

Obrázky č. 1, 2, 3 a 4 jsou převzaty z monografie Radovana Lovčího. Viz. *Alice Garrigue Masaryková: Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. S. 277, 70, 311 a 249.

Obrázky č. 9, 10, 11 a 12 jsou převzaty z výstavního panelu a z expozice Pamětní síně Alice G. Masarykové a Českého červeného kříže v Lánech.

Fotografie č. 5, 8, 13, 14, 15, 16, 17, 18 a 19 jsou převzaty z fondu Alice G. Masarykové LA PNP, inv. č. 606, 888-894.